

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
Katedra občanského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Dědění ze závěti – komparace právní úpravy podle zákona č.
40/1964 Sb. a zákona č. 89/2012 Sb.

Zpracovala: **Tereza Pelíšková**

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Josef Vrabec**

Plzeň 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Mariánské Lázně, 2014

.....

Tereza Pelíšková

Obsah

1.	Úvod.....	5
2.	Historický vývoj dědění ze závěti.....	8
2.1	Dědění podle římského práva	8
2.1.1	Římské testamentární právo.....	8
2.1.2	Obsah testamentu, testamentární způsobilost a další formy pořízení pro případ smrti	11
2.2	Dědění ve středověku	12
2.3	Kodifikace moderního dědického práva.....	13
3.	Pojem dědického práva a předpoklady dědění.....	18
3.1	Objasnění pojmů.....	18
3.2	Předpoklady dědění – smrt zůstavitele	19
3.3	Předpoklady dědění – existence pozůstalosti, resp. dědictví.....	20
3.4	Předpoklady dědění – způsobilý dědic	22
3.4.1.	Dědická nezpůsobilost a zřeknutí se dědického práva.....	23
3.5	Předpoklady dědění – dědický titul	26
3.5.1	Dědická smlouva.....	27
3.5.2	Zákon	29
4.	Dědění ze závěti podle úpravy obsažené v zákoně č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku	31
4.1	Náležitosti závěti	31
4.2	Typy závětí – podle formy.....	34
4.2.1	Závěť holografní	35
4.2.2	Závěť alografní.....	36
4.2.3	Závět osoby, která nemůže číst nebo psát.....	37
4.2.4	Závěť formou notářského zápisu	38
4.3	Vydědění.....	40

4.4	Zrušení závěti.....	44
4.4.1	Pořízení nové závěti	44
4.4.2	Odvolání závěti	45
4.4.3	Zničení listiny	45
5.	Dědění ze závěti podle úpravy obsažené v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku	47
5.1	Požizovací způsobilost	48
5.2	Účinky omylu v závěti.....	49
5.3	Typy závěti	50
5.3.1	Závěti písemné	50
5.3.2	Závěti privilegované	51
5.3.2.1	Ústní závěť	52
5.3.2.2	Závěť s úlevami učiněná před starostou obce	53
5.3.2.3	Závěť s úlevami učiněná před velitelem námořního plavidla nebo letadla	53
5.3.2.4	Závěť s úlevami učiněná před velitelem vojenské jednotky	54
5.4	Svědkové závěti	54
5.5	Vedlejší ustanovení v závěti	55
5.6	Zrušení závěti.....	58
6.	Komparace úprav dědění ze závěti	60
6.1	Znovuzavedené instituty	61
6.2	Dědická nezpůsobilost	62
6.3	Závěť	63
6.3.1	Datování závěti	64
6.3.2	Forma závěti.....	65
6.3.3	Svědkové závěti	66
6.3.4	Zrušení závěti.....	67

6.3.5	Negativní závěť	67
6.4	Nepominutelný dědic	68
6.4.1	Vydědění	69
6.5	Přechodná ustanovení	70
7.	Závěr	71
8.	Resumé.....	73
9.	Seznam použité literatury a pramenů	74

1. Úvod

Dědické právo představuje právní odvětví, jehož předmětem jsou právní vztahy vznikající po smrti fyzické osoby. Smrt fyzické osoby je bezesporu vždy smutnou událostí, ale ať chceme nebo ne, patří k životu. Z hlediska právního se na smrt fyzické osoby pohlíží jako na objektivní právní skutečnost, která působí důležité právní následky pro subjektivní práva a povinnosti, jichž byla zemřelá osoba nositelem. Určitá práva a povinnosti, která byla neodmyslitelně spojena s osobou zemřelého, zanikají. Většina z nich však přechází podle zákonem daných regulí na právní nástupce. Dědické právo je tedy velmi úzce spjato s právem vlastnickým, je podmínkou pro jeho další zachování a vývoj. Dědické právo je zakotveno v článku 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, tedy v právním předpise, který tvoří ústavní pořádek České republiky.

Současná hmotněprávní úprava dědického práva obsažená v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen občanský zákoník či ObčZ) rozeznává dva dědické tituly, a to závěť a zákon. Právě úpravě dědění ze závěti je věnována tato práce, jako dědickému titulu, který se historickým vývojem naší země dostal do popředí a v dnešní době se podle odborné literatury jedná o nejčastější způsob posledního pořízení. Tato práce ovšem nebude zaměřena jen na testamentární dědickou posloupnost podle občanského zákoníku z roku 1964. V souvislosti s významnou změnou občanského práva, dovolím si říci až revolucí soukromého práva, se budu zabývat také úpravou dědění ze závěti, kterou přináší zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále NOZ). Nový občanský zákoník, jenž je účinný od 1. 1. 2014, zavádí největší změny občanského práva za posledních dvacet let a zasáhne téměř všechny oblasti našeho života, včetně práva dědického. Jedná se o rozsáhlý kodex, který na první pohled není lehké vstřebat. Obsahuje více než 3000 paragrafů, což opravdu není materie, která by se dala nastudovat takzvaně přes noc. Zároveň tento kodex ruší přes dvě stovky právních předpisů, které do svého obsahu vtěluje. Nové normy dávají adresátům daleko větší pole působnosti, kde si mohou zvolit sami, jak budou realizovat svá práva a vymáhat své zájmy. Jak dalece bude tato změna občanského práva příznivá pro její příjemce nebo zda naopak postavení adresátů bude stěžovat, ukáže až jedině praxe.

Ráda bych v souvislosti s novým občanským zákoníkem zdůraznila, že tato práce začala vznikat na prahu zmiňované revoluce soukromého práva, tedy na přelomu konce účinnosti občanského zákoníku z roku 1964 a počátku předpokládané účinnosti NOZ. Takže pokud uvádím ve své práci současnou úpravu občanského práva, mám na mysli zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, který v době dokončení této práce již není účinný. Naopak účinnou úpravou již je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, o kterém zde hovořím jako o novém občanském zákoníku či jako o budoucí úpravě.

V diplomové práci si kladu následující cíle. V úvodu práce bych se ráda zaměřila na historický vývoj problematiky dědění ze závěti. V tomto historickém exkurzu se vrátím do dob římského práva, jelikož vliv římského práva na kontinentální občanské právo je nesporný. V této kapitole nastíním úpravu dědění obecně a pak zmíním římské testamentární právo. Další historickou zastávkou bude období středověku, který v historickém vývoji znamenal určité zpomalení, nicméně i v této periodě najdeme poznatky o vývoji závěti na českém území. Dále bych ráda načrtla vývoj testamentární dědické posloupnosti v daných kodexech civilního práva, které platily nebo platí na území našeho dnešního státu, počínaje obecným zákoníkem občanským z roku 1811 až po současný občanský zákoník z roku 1964.

Další kapitola bude mít za cíl objasnit pojem dědického práva a pojednat o čtyřech předpokladech dědění. Zde bych ráda uvedla určité rozdíly a novinky, které zakládá nový občanský zákoník. K příkladu jednou z největších změn je jistě znovuzavedení dědické smlouvy jako dalšího dědického titulu. Tato smlouva se objevila již v zákoníku z roku 1811 jako možnost posledního pořízení mezi manžely a byla platná na našem území až do roku 1950. Nový občanský zákoník jde ještě o něco dál a neomezuje se na úpravu dědické smlouvy jen mezi manžely.

Stěžejní kapitoly pak budou věnovány úpravě závěti jak podle stávající úpravy, tak podle budoucí. Zaměřím se na formy závěti, její náležitosti, případy zrušení závěti. Ráda bych se také krátce zmínila o institutu vydědění.

V neposlední řadě se budu snažit o co nejlepší porovnání obou úprav a objektivní pohled na danou věc.

Na závěr této úvodní kapitoly bych ještě ráda upřesnila důvody, které mě vedly k výběru daného tématu - Dědění ze závěti – komparace právní úpravy podle zákona č. 40/1964 Sb. a zákona č. 89/2012 Sb. Nejedná se pouze o můj

zájem o dědické právo samotné, ale také snahu rozšířit si znalosti o úpravě testamentární dědické posloupnosti. Samotný fakt, že naše společnost stojí před účinností nového kodexu občanského práva, pro mě znamená určitou výzvu seznámit se s normami dědického práva, které obsahuje nejen tento kodex, ale také např. zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, kde bude vyčleněna úprava dědického řízení. Naprosto upřímně zároveň přiznávám, že ono seznámení se s novou úpravou považuji za něco nevyhnutelného, co bych dříve či později stejně učinila. Proto komparace obou úprav testamentární dědické posloupnosti se nabízela jako skvělý námět pro diplomovou práci. Neposledním impulsem pro sepsání této práce pro mě byla i praxe v notářské kanceláři, kde jsem měla příležitost seznámit se s dědickým řízením.

Budu maximálně usilovat o to, aby tato práce naplnila všechny mnou vytyčené cíle a byla přínosem nejen pro mne, ale i pro její případné čtenáře nebo osoby zabývající se daným tématem.

2. Historický vývoj dědění ze závěti

2.1 Dědění podle římského práva

Soudobé dědické právo má, podobně jako značná část občanského práva, svůj původ v římském právu. Římské dědické právo vysvětluje stejně jako dědická práva ostatních právních řádů ve svém úvodu pojem dědická posloupnost. Jedná se o přechod práv, zejména práv majetkových, z osoby zůstavitele na druhou osobu neboli dědice. Smrt zůstavitele je sice rozhodujícím, ne však jediným důvodem, aby dědická posloupnost nastala. Často je potřeba ještě dalších důvodů, ze kterých lze určit, kdo je dědicem. Římské právo zde hovoří o tzv. delačních důvodech neboli předpokladech dědictví. Jedná se o skutečnosti, které nám odůvodňují, proč se zůstavitelův majetek přenáší na dědice.¹ Pokud se dědická posloupnost opírala o zákon či obyčej, který určoval osobu dědice, jednalo se o zákonnou či intestátní dědickou posloupnost. Podle této posloupnosti byla právě delačním důvodem samotná právní norma. Pokud byl dědic určen zůstavitelovou poslední vůlí – závětí, nazývala se taková posloupnost jako testamentární, jelikož delačním důvodem zde byl testament neboli závěť.

Dalším neméně důležitým znakem římské dědické posloupnosti je její zvláštní vlastnost, která určuje, že dědic nabývá nejen zůstavitelova aktiva, nýbrž i jeho pasiva, za které ručí v plné míře a nikoli jen do výše aktiv. Tento atribut se souhrnně označuje pojmem univerzální sukcese a je užíván i v soudobém občanském právu. Dokonce tvoří jednu ze zásad dědického práva, a to společně se zásadou přechodu zůstavitelem zachovaného majetku na dědice smrtí zůstavitele.

2.1.1 Římské testamentární právo

Testamentární dědická posloupnost se v římském právu rozvinula velmi záhy, lépe řečeno takřka vedle posloupnosti intestátní, jak nám dokladuje Zákon 12 desek². Co se týče vztahu obou posloupností, je třeba říci, že přednost má vždy vůle zůstavitele, která nám určí dědice a teprve v případě, že tato posloupnost

¹ Kínci, J., Urfus, V. *Římské právo*, 1. vydání. Praha: Panorama, 1990. 331 s.

² Zákon 12 desek (Lex duodecim tabularum) – nejstarší římská kodifikace obyčejového práva z období poloviny 5. století př. n. l.

neexistuje, nastupuje posloupnost intestátní, která osobu dědice určuje pomocí objektivní právní normy.

Hlavním znakem testamentární posloupnosti byl projev vůle zůstavitele, jinými slovy jeho závěť – testament, jakožto jednostranný právní úkon, jehož významnou a hlavní složkou je určení dědice jako univerzálního sukcesora zůstavitele. Kromě závěti existovala ještě další pořízení pro případ smrti, avšak nesplňovala nutnou obsahovou náležitost, dědickou instituci.

Nejstarší římský testament byl pravděpodobně testament, kterým si dědice opatřil ten, kdo neměl vlastních intestátních dědiců. Můžeme říci, že se jednalo o jakousi „adopci“. Pozoruhodné bylo na tom to, že původně měl římský testament pouze ústní formu, protože zůstavitel projevoval svou vůli v lidovém shromáždění („calatis commitiis“). Mezi nejstarší římské závěti se řadí i testament odkazový, který byl souborem odkazů, zakládajících singulární sukcese. Tímto způsobem byla formulována svoboda pořizovat majetkem pro případ smrti také u osob, které zákonné dědice sice měli, ale k nabytí konkrétně určeného majetku povolaly někoho jiného.³

Písemný testament se objevil až v rámci praetorského práva. Osoba praetora (označení pro dva nejvyšší římské úředníky, od roku 367 př. n. l. se jejich kompetence vztahovala na soudní spory a vůbec otázky pořádku a práva a podobně jako u každého římského magistráta bylo jejich funkční období jednorozční) hrála v římském právu velmi významnou roli, proto se objevuje vedle testamentu civilního také testament praetorský. Tuto skutečnost odůvodňujeme tím, že praetorem poskytnutá držba pozůstalosti na základě testamentární listiny umožňovala efektní procesní ochranu proti žalobě zákonného dědice.

V období vlády císaře Justiniána (527 - 565) se vývoj římského testamentárního práva ustálil. V této době můžeme závěti rozdělit do několika skupin, základní jsou testamety soukromé a veřejné. Soukromé testamety se pak dělí ještě na řádné a mimořádné.

Řádný soukromý testament mohl mít buď písemnou, nebo ústní formu, v obou případech se vyžadovala přítomnost zůstavitele a sedmi svědků. Při ústním testamentu prohlašoval zůstavitel svoji vůli před svědky ústně, zpětné písemné zaznamenání této vůle bylo jen jejím pouhým zápisem, který mohl později sloužit

³ Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press a.s., 2007. 8 s.

jako důkaz. Nebyl však považován za písemný testament v právním slova smyslu. Při písemném testamentu předkládal zůstavitel svědkům listinu, ve které byla zahrnuta jeho poslední vůle, a výslovně před svědky deklaroval, že právě tato listina je jeho poslední vůlí. Svědkové toto prohlášení pak potvrdili svým podpisem přímo na listině. Již v této době se rozlišoval testament holografní (napsaný vlastní rukou) a testament alografní (nepsaný vlastní rukou), u kterého se vyžadoval vždy podpis zůstavitele. Pokud zůstavitel nemohl nebo neuměl psát, podepsal závěť jeho jménem a v přítomnosti svědků další svědek, v pořadí osmý.⁴

Pokud hovoříme o mimořádných formách testamentu, máme na mysli ty testamentsy, jejichž náležitosti byly buď zpřísněny, nebo naopak zjednodušeny. Zpřísněná forma testamentu byl testament slepcův, požadoval osm svědků, z nichž jeden musel testament před ostatními přečíst. Mimořádné testamentsy, u kterých bylo upuštěno od některých náležitostí, se nazývaly testamentsy privilegované. Bylo jich hned několik a vyznačovaly se tím, že byly pořizovány většinou v mimořádných nebo obtížných podmínkách. Byl to např. testament pořizovaný na venkově, u kterého stačilo pouze pět svědků. Jiným privilegovaným testamentsem byl testament pořizovaný v době epidemie nakažlivých nemocí, občas nazývaný jako testament morový. Vzhledem k situaci se zde nevyžadovala současná přítomnost všech svědků. Zcela zvláštním typem privilegovaného testamentu byl testament vojenský, jehož tradice byla v římském právu velmi stará.⁵ Testament v šiku (in procinctu) patřil k jeho nejstarším podobám a současně nejstarším podobám římského testamentu vůbec. Samotná úprava vojenského testamentu náleží však až do doby principátu a zároveň největšího mocenského rozmachu římské říše.⁶

Jak bylo již výše zmíněno, vedle testamentů soukromých rozlišovalo římské právo také testamentsy veřejné. Do této kategorie řadíme především testamentsy pořizované zápisem do úředního protokolu buď před soudem, nebo municipálním orgánem. V jiných případech byl testament poslán císařské kanceláři se žádostí o jeho uložení.

⁴ Kincl, J., Urfus, V. *Římské právo*, 1. vydání. Praha: Panorama, 1990. 346 s.

⁵ Schelleová, I., a kol.: *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Praha: Computer Press a.s., 2001. 5 s.

⁶ Kincl, J., Urfus, V. *Římské právo*, 1. vydání. Praha: Panorama, 1990. 337 s.

2.1.2 Obsah testamentu, testamentární způsobilost a další formy pořízení pro případ smrti

Vedle formy se v římském právu kladl značný důraz i na obsah testamentu. Jak již bylo uvedeno v samotném úvodu této kapitoly, základní obsahovou náležitostí římského testamentu bylo stanovení dědice jako univerzálního sukcesora. Základním požadavkem bylo splnit uvedení této obsahové náležitosti hned v čele testamentu. Cokoli by tomuto ustanovení předcházelo, bylo považováno za neplatné. Zůstavitel mohl povolat jednoho nebo více dědiců. Určující však bylo, aby dědic byl v závěti jednoznačně a určitě označen. Pokud bylo dědiců více, potom nemohli být ustanoveni jako dědici určitých pozůstalostí, protože by tak byla porušena zásada univerzální sukcese, nýbrž byli povoláni k danému podílu z dědictví. Římské právo pamatovalo i na možnost ustanovení náhradního dědice (tzv. substituta) pro případ, že by testamentární listinou původně určený dědic dědictví nenabyl.⁷

K pořízení platného testamentu vyžadovalo římské právo tzv. testamentární způsobilost, tedy způsobilost osob, které se účastnili řízení pořízení testamentu a osob, kterých se obsah závěti týkal. Daná způsobilost byla přiznána zásadně jen římským občanům, Latinům⁸ a těm, kterým náleželo *ius commercii*⁹ v případě, že se jednalo o mancipační testament. Z římského testamentárního práva vycházely později i středověké školy římského práva, které pro lepší orientaci rozdělily testamentární posloupnost na aktivní (nezbytná pro zůstavitele v době zřízení testamentu a pak nepřetržitě až do jeho smrti) a pasivní (způsobilost stát se dědicem nebo odkazovníkem z testamentu, neměli ji především ti, jimž chyběla aktivní testamentární posloupnost.)

Stejně jako zůstaviteli náleželo právo závěť pořídit, příslušelo mu právo závěť během svého života také zrušit. Zrušená závěť se tak stala neplatnou a pohlíželo se na ni, jako by k jejímu pořízení vůbec nedošlo, hovoříme tedy o nulitním testamentu.

⁷ Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press a.s., 2007. 10 s.

⁸ Latini prisci (priscius=starý, dávný), obyvatelé Latie, kteří žili v blízkém sousedství Říma a byli s Římany také etnický příbuzní, pokud se trvale usadili v Římě, dokonce získali římské občanství

⁹ *ius commercii*= doslova právo obchodu, právo uzavírat legální smlouvy

V samém závěru historického exkurzu do římského testamentárního práva je třeba zmínit také skutečnost, že testament nebyl jedinou formou pořízení pro případ smrti. Další poměrně hojně užívanou formou zakládající singulární sukcesi byl tzv. odkaz neboli legát. Jednalo se o jednostranný právní úkon pro případ smrti, kdy zůstavitel poskytuje majetkový prospěch osobě, která není jeho dědicem, a to k tíži svého dědice.¹⁰ Tato osoba, poctěná odkazem, se nazývala odkazovník neboli legatář.

Oddělenou kapitolu pořízení pro případ smrti tvořil tzv. kodicil, původně šlo o dopis zůstavitele, který byl přiložen k testamentu, případně listina existující nezávisle na testamentu, ve které zůstavitel projevoval vůli něco odkázat. Postupem času se z neformálního úkonu stal nový samostatný druh pořízení pro případ smrti, který se obsahově podobal testamentu. V neposlední řadě je nutno zmínit také darování pro případ smrti (*donatio in mortis causa*), dvoustranný právní úkon, jenž měl vejít v účinnost v okamžiku, kdy obdarovaný přežije dárce.¹¹

2.2 Dědění ve středověku

Dědické právo v raném středověku tvořilo součást majetkového práva, které bylo vybudováno na principu nedílného systému (rodinného nedílu). Rodinné nedíly tvořené rozsáhlými rody neumožňovaly dědění skoro vůbec a nabývání nemovitých věcí individuálně určeným dědicem bylo v podstatě nemožné. Až s postupným uvolňováním podílného společenství se dědické právo začalo vyvíjet. Pokud nastala nouze o nedílníky začalo se přihlížet také k odděleným příbuzným podle daných příbuzenských stupňů. Přednost z počátku měla dědická posloupnost daná příbuzenstvím před dědickou posloupností zvolenou, tj. danou vůlí zůstavitele, v období stavovské monarchie však získává opět přednost testamentární posloupnost. Dědictví se nabývalo smrtí zůstavitele, později v souvislosti s recepcí římského práva se ustálilo pravidlo nabývání dědictví až prohlášením příslušného orgánu, že dědic je právoplatným dědicem. Důležitou změnou ve vývoji dědického práva bezesporu bylo zavedení dědičnosti lén, což v

¹⁰ Kincl, J., Urfus, V., *Římské právo*, Vydání první, Praha: Panorama, 1990. 376 s.

¹¹ Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press a.s., 2007. 12 s.

českých zemích zakládají Statuta Konrádova.¹² Ve středověkém dědickém právu neručil zpravidla dědic za dluhy zůstavitele. Pokud však nastala situace, že došlo na ručení za dluhy z pozůstalosti, vžilo se pravidlo ručení jen do výše hodnoty dědictví.¹³

V českých zemích se testamentární dědické právo vyvíjelo podobně jako v právu německém, testamenty se zde objevovaly od 12. století. Testament (neboli kšaft – z německého *Geschäft*) se mnoho nelišil od legátů. Testament měl zpravidla písemnou formu (ústní forma byla sporadická a pouze u pořizování o movitých věcech).¹⁴ Vyžadovala se přítomnost dvou až tří svědků, kteří svou přítomnost stvrdili pečeti, stejně tak byla připojena pečeť zůstavitele. Smysl používání pečete byl odlišný od římského práva, kde to znamenalo uzavření listiny. Zde pečete představovaly záruku ověření podpisu osob, které se podílely na sepsání kšaftu. V případě testamentu přímo vloženého do zemských desek, se přítomnosti svědků nevyžadovala. Až do vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627 nebylo dovoleno volně měnit nebo rušit již existující závět'. Dokonalejší úprava dědického práva se utvářela v českém právu městském, pod značným vlivem recepce římského práva. Například testovací svoboda se v městském právu rozvinula dříve, než v právu zemském. Městské právo umožňovalo také vydědění potomků (až ze 14 možných důvodů), kteří se jinak řadili mezi neopomenutelné dědice.¹⁵

2.3 Kodifikace moderního dědického práva

Počátky kodifikačních prací občanského práva byly patrné již v polovině 18. století a byly důsledkem hospodářského a kulturního vývoje, a také zastaralosti úpravy vycházející z Obnoveného zřízení zemského. Výsledek těchto rozsáhlých prací byl vyhlášen 1. června 1811 a nejedná se o nic jiného než o Všeobecný občanský zákoník – *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (dále „ABGB“). Zákoník byl vyhlášen s platností od 1. ledna 1812 pro všechny země rakouského

¹² Statuta Konrádova - právní dokument z doby panování knížete Konráda Oty z konce 12. století, mimo jiné připouštěla i dědické právo žen

¹³ Adamová, K., *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě. Stručný nástin*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. 74 s.

¹⁴ Adamová, K., *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě. Stručný nástin*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. 78 s.

¹⁵ Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press a.s., 2007. 16 s.

císařství, vyjma země Koruny uherské, a na českém území platil až do roku 1950. Jednalo se o jedinečné právní dílo, jehož hlavními znaky byly všeobecnost a výlučnost. Zrušil starší právní úpravu a platil bez výjimky pro všechny obyvatele státu bez ohledu na jejich společenské postavení. Šlo o velmi rozsáhlé dílo, neboť obsahoval 1502 paragrafů a členil se do úvodu a tří dílů.¹⁶ Podle „ABGB“ dědictví nepřecházelo na dědice okamžikem smrti zůstavitele, jako je tomu v platné úpravě, nýbrž majetek zanechaný zůstavitelem se stal tzv. ležící pozůstalostí.¹⁷ Šlo o samostatný majetkový soubor zanechaný zůstavitelem v období mezi jeho úmrtím a odevzdání pozůstalosti jeho dědicům. V průběhu času se ležící pozůstalost mohla zvětšovat, ale i zmenšovat.

Obecný zákoník občanský rozlišoval v zásadě tři dědické tituly, dědickou smlouvu, závěť neboli testament a zákon. Blíže bude pojednáno pouze o testamentární posloupnosti. Zákoník ukládal splnění několika podmínek k tomu, aby mohlo dojít k testamentárnímu dědickému nástupnictví. Jednalo se v první řadě o způsobilost zůstavitele ke zřízení posledního pořízení. Důvody nezpůsobilosti pro pořízení závěti uvádí „ABGB“ v §566-569 a v §573-574, jsou to: nedostatek zdravého rozumu, prohlášení za marnotratníka, nedostatek věku a složení řeholního slibu. Další podmínkou byla pasivní testamentární způsobilost dědice, zde platilo, že pokud byl dědicem ustanoven někdo, kdo pasivní testamentární způsobilost neměl, pak závěť byla neplatná. Nezbytnou podmínkou ke splnění testamentárního nástupnictví byly také náležitosti projevu a vůle zůstavitele, přičemž vůle zůstavitele musela být prosta podstatného omylu a musela být činěna svobodně. Projev vůle byl nezastupitelným úkonem a dále musel být činěn dostatečně určitě. A konečně poslední nutnou podmínkou byl požadavek formy posledního pořízení. Zákon umožňoval poříditi závěť řádnou, a to veřejnou, tj. před soudem nebo před notářem, nebo soukromou. Pro oba případy byla stanovena forma písemná nebo ústní. Mimo řádných závětí byla uzákoněna i tzv. privilegovaná závěť.¹⁸ Pokud šlo o jednotlivé druhy testamentu, Obecný zákoník občanský připouštěl celkem šest možností:

- závěť, sepsaná vlastní rukou zůstavitele

¹⁶ Malý, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: LINDE Praha 2005. 203 s.

¹⁷ Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press a.s., 2007. 19 s.

¹⁸ Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*, 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 17 s.

- závěť, sepsaná jinou osobou a podepsanou zůstavitelem a třemi svědky
- ústní mimosoudní závěť
- písemná či ústní závěť, učiněná před soudem
- závěť ve formě notářského zápisu
- společná závěť manželů.

„ABGB“ přejímá z římského dědického práva mimo jiné institut odkazu, kdy zůstavitel byl oprávněn v závěti nebo kodícilu odkázat určitý majetek odkazovníku. Odkazovník se nestával dědicem, nýbrž dnem smrti nabýval práva na odkaz, jinými slovy obligační nárok na vydání odkazu osobou, odkazem obtíženou.¹⁹

Nutno zdůraznit, že právě Obecný zákoník občanský se stal inspirací pro autory Nového občanského zákoníku, účinného od 1. ledna 2014, o kterém bude více pojednáno v dalších kapitolách.

V historickém vývoji navazoval na „ABGB“ zákon č. 141/1950 Sb., který platil na našem území od 1. ledna 1951. Nový kodex občanského práva byl podobně jako doba, ve které vznikal, plný paradoxů. Sovětizace našeho právního řádu během tzv. právníké dvouletky už zde byla značná, avšak zároveň si ponechal vysokou legislativní úroveň. V určité míře stále respektoval soukromé vlastnictví, upravoval některé smluvní typy, které pozdějšími novelami byly stále více potlačovány, a zároveň již preferoval socialistické vlastnictví.²⁰ Zákoník z roku 1950, často nazývaný také jako „střední občanský zákoník“, v porovnání se zákoníkem z roku 1811, otázku dědictví značně zjednodušil a hlavně zestručnil. Nejvýznamnější změnou v dědickém právu bylo jistě to, že dědictví se nabývalo okamžikem smrti zůstavitele, přičemž se zrušil institut ležící pozůstalosti. Tento princip přetrval až do současné doby a počítá s ním i nová úprava účinná od 1. 1. 2014. „Střední občanský zákoník“ se vyznačoval tím, že preferoval jedinou možnou formu posledního pořízení, a tím byla závěť. Ostatní formy – dědické smlouvy mezi manžely, darování pro případ smrti, dokonce i některé privilegované formy závěti a společnou závěť manželů zrušil úplně. Stejně tak

¹⁹ Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press a.s., 2007. 20 s.

²⁰ Vojáček, L.; Schelle, K.; Knoll, V. *České právní dějiny*, 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 578 s.

odkazy byly značně omezeny a v duchu socializace právního řádu byl prosazován princip přednosti zákonné dědické posloupnosti před testamentární posloupností.²¹

Na přelomu padesátých a šedesátých let minulého století stranické orgány shledaly, že platný občanský zákoník „*plně neodráží poměry a vztahy, které se v naší společnosti v dané etapě vývoje socialismu vytvořily.*“²² V důsledku toho započaly kodifikační práce na tvorbě nového kodexu občanského práva, který byl později publikován jako zákon č. 40/1964 Sb., s účinností od 1. dubna 1964. Hlavním úkolem nového předpisu bylo jasné vymezení majetkoprávních vztahů vznikajících mezi občany navzájem a mezi občany a organizacemi, např. poskytování služeb nebo užívání bytu. Z toho lze dovodit, že se pojetí občanského práva mělo ještě více zúžit. Další soukromoprávní vztahy byly upraveny v samostatných kodifikacích (hospodářský zákoník, zákoník mezinárodního obchodu nebo zákoník práce).

Otázce dědického práva je věnována sedmá část občanského zákoníku, konkrétně zde je zahrnuta úprava nabývání dědictví, dědické tituly (dědění za zákona a ze závěti) a potvrzení dědictví spolu s vypořádáním dědiců.²³ Nový zákoník převzal základní zásadu dědění ze zákoníku z roku 1950, tím je míněna zásada nabývání dědictví dnem smrti zůstavitele. Dále pak došlo z hlediska testovací svobody pořizovatele k důležitým změnám – zrušení institutu smluvního zřeknutí se dědictví, omezení forem závěti, dokonce i zrušení institutu vydědění.²⁴ Vydědění bylo však znovuobnoveno zákonem č. 131/1982 Sb., s účinností od 1. dubna 1983. Nutno poznamenat, že ve své původní podobě čítal občanský zákoník pouhých 28 paragrafů týkajících se dědického práva. Což v porovnání se zákoníkem z roku 1811 (293 paragrafů věnovaných dědickému právu) je podle mého mínění žalostně málo.

Občanský zákoník z roku 1964 prošel celou řadou novelizací, zásadní novelizace se uskutečnila vydáním zákona č. 509/1991 Sb., s účinností od 1. ledna 1992. Tento zákon reagoval na polistopadové změny a demokratizaci naší společnosti. Konkrétně v dědickém právu rozšířil důvody vydědění

²¹ Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press a.s., 2007. 20 s.

²² Vojáček, L.; Schelle, K.; Knoll, V. *České právní dějiny*, 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 579 s.

²³ Vojáček, L.; Schelle, K.; Knoll, V. *České právní dějiny*, 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 581 s.

²⁴ Bílek, P.; Šešina, M. *Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001. Zákony s poznámkami*, Praha: C. H. Beck, 2001.

neopomenutelných dědiců a redukoval nárok zletilých neopomenutelných dědiců z dřívějších tří čtvrtin jejich zákonného podílu na jednu polovinu zákonného podílu. Mezi další novinky lze zařadit znovuoobnovení formy závěti - alografní závěť, uzákonění pořízení závěti ve formě notářského zápisu nezletilému, který dovršil 15. rok věku. Bez zajímavosti také nezůstalo uznání práva zůstavitele zřídit závěti nadaci. Další novelou provedenou zákonem č. 554/2004 Sb., který nabyl účinnosti 1. ledna 2005, byla zakotvena možnost pořizovatele ustanovit správce dědictví ke správě majetku, který patřil do dědictví v období od smrti zůstavitele až do skončení dědického řízení.²⁵

²⁵ Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press a.s., 2007. 21 s.

3. Pojem dědického práva a předpoklady dědění

3.1 Objasnění pojmů

Smrt fyzické osoby je mimo jiné významnou právní událostí, při které dochází k zániku právní subjektivity této fyzické osoby. Některá práva a povinnosti zanikají, jelikož jsou spojena s osobou zemřelého. Značná většina majetkových práv a povinností zemřelé osoby však přechází na další subjekty. Tímto je naplněn princip dědického nástupnictví - dědické sukcese. Dědicem v pravém slova smyslu je osoba, na kterou přechází práva a povinnosti zemřelého podle ustanovení občanského zákoníku o dědickém nástupnictví.

Pojem dědického práva můžeme chápat jak v objektivním smyslu, tak subjektivním smyslu. „*Souhrn právních norem, upravujících přechod práv a povinností zemřelé fyzické osoby na jiné subjekty na základě dědické posloupnosti (dědické sukcese), resp. právní vztahy, jež přitom vznikají, nazýváme dědickým právem objektivním.*“²⁶ „*Dědickým právem v subjektivním smyslu pak rozumíme oprávnění určitého subjektu stát se dědicem po zemřelé fyzické osobě.*“²⁷

Dědické právo řadíme mezi práva majetková, jedná se o právo, které má absolutní povahu, působí proti všem (erga omnes). Povinnost subjektů spočívá ve zdržení se zásahů do tohoto subjektivního dědického práva, které je proti každému prosaditelné.

Podle platné právní úpravy se dědictví nabývá smrtí zůstavitele, jak je patrné z ustanovení § 460 ObčZ. V souladu s touto úpravou pokládáme za dědice již tu konkrétní osobu, které svědčí určitý právní důvod dědění a která se stala subjektem dědického právního vztahu. Dědic má mimo jiné také právo dědictví odmítnout, nestane – li se tak v rámci dědického řízení, skutečně nabyde určitý majetek, stane se dědicem v pravém slova smyslu. Tato skutečnost ovšem přináší i odpovědnost za dluhy zůstavitele. Podle § 470 ObčZ dědic odpovídá za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele. Pokud je dědiců více, odpovědnost se určuje podle poměru toho, co z dědictví nabyli, k celému dědictví. Odpovědnost dědiců je omezena do výše ceny nabytého dědictví.

²⁶ Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002. 390 s.

²⁷ Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002. 390 s.

Dědicem může být fyzická osoba, právnická osoba, ale také stát. Fyzická osoba může nabýt dědictví z obou dědických titulů (ze zákona i ze závěti), právnická osoba pouze na základě závěti. Stát zde zastává zvláštní postavení. Za prvé je pro účely občanskoprávních vztahů pokládán za právnickou osobu (§ 21 ObčZ: „*Pokud je účastníkem občanskoprávních vztahů stát, je právnickou osobou*“) a za druhé státu podle § 462 ObčZ připadá dědictví, které nenabude žádný dědic, jinými slovy nabývá dědictví z titulu odúmrti. Zde hovoříme o způsobu nabytí majetku státem, nikoli o dědictví v pravém slova smyslu.²⁸

Dědice můžeme v zásadě rozdělit podle dědických titulů – dědicové závětní neboli testamentární a dědicové zákonní. Speciální skupinu dědiců pak tvoří tzv. neopomenutelní dědicové, kteří požívají zvláštní ochrany, jak vyplývá z § 469 ObčZ: „*Nezletilým potomkům se musí dostat aspoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům aspoň tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze zákona. Pokud tomu odporuje, je v této části neplatná, nedošlo-li k vydědění uvedených potomků.*“

3.2 Předpoklady dědění – smrt zůstavitele

K tomu, aby se uskutečnil přechod dědictví na dědice, je zapotřebí splnění určitých předpokladů. K realizaci dědického práva se tedy přistoupí, pokud jsou splněny následující podmínky – smrt zůstavitele, existence dědictví, právní důvod dědění a v neposlední řadě existence způsobilého dědice. Smrt člověka je základním předpokladem k dědické posloupnosti. Důsledkem zániku fyzické osoby je to, že přestává být subjektem všech právních vztahů. Smrt člověka se zjišťuje předepsaným způsobem, tj. úředním zjištěním smrti. Smrt konstatuje lékař, který následně vydá list o prohlídce mrtvého. Na základě tohoto listu se provádí zápis do úmrtní knihy, vedené obecním úřadem pověřeným vedením matrik. Existence tohoto matričního dokladu (tj. úmrtního listu) je významným důkazem o momentu smrti fyzické osoby. Jeho význam spočívá mimo jiné v určení okruhu osob, které by bylo možné považovat za dědice po zemřelém.

Není-li možné smrt spolehlivě určit předepsaným způsobem, ale zároveň je jisté, že osoba zemřela, soud může i bez návrhu prohlásit takovou osobu za mrtvou. V rozhodnutí o prohlášení za mrtvého pak je uveden den, který se

²⁸ Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002. 391 s.

považuje za den smrti osoby. Tento pravomocný rozsudek soudu má pak stejné účinky jako úmrtní list. Obdobným způsobem je podle § 7 odst. 2 ObčZ postupováno i v případě prohlášení za nezvěstného, lze-li se zřetelem ke všem skutečnostem usoudit, že již daná osoba nežije. V rozhodnutí se opět určí den, který se považuje za den smrti nezvěstného, popř. den, který nezvěstný nepřežil. Určený den je pak rozhodný pro nabytí dědictví po zemřelém.²⁹ Zákon pamatuje také na situaci, kdy soud dodatečně zjistí, že došlo k nesprávnému určení dne smrti, resp. dne, který osoba přežila. V usnesení, které je vydáno na návrh, ale i bez návrhu, následně tyto údaje opraví. Opravné usnesení má účinky ex tunc.³⁰

V případě, že nastane situace, kdy není jasné, kdo z více zemřelých osob, které by po sobě měly dědit, zemřel první (např. u letecké havárie), pak platí právní domněnka, že zemřely současně. Z toho plyne, že nikdo po nikom ze společně zemřelých nemůže být povolán dědicem.³¹

3.3 Předpoklady dědění – existence pozůstalosti, resp. dědictví

Další neméně významnou podmínkou realizace dědického práva je existence pozůstalosti, a to zejména práv vlastnických, která nabývá dědic.

Pojem pozůstalost se v textu současného občanského zákoníku nevyskytuje, ovšem v praxi je tento pojem často užíván. Předpokládám, že tato skutečnost je jednou z příčin, proč byl termín pozůstalost začleněn do normativního textu nového občanského zákoníku.

Termíny pozůstalost a dědictví můžeme chápat jako synonyma, nicméně je třeba upřesnit, že pozůstalost je vnímána jako jmění zůstavitele nebo jeho část v okamžiku smrti. Naproti tomu pojem dědictví označuje majetek, který z pozůstalosti na dědice skutečně připadne.³² K přechodu dědictví nedochází po smrti každé fyzické osoby. Soud zahájí dědické řízení bez návrhu v každém případě po smrti fyzické osoby. Teprve poté, co se během tohoto řízení zjistí, že zůstavitel nezanechal žádný majetek, soud řízení zastaví.

²⁹ Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002. 394 s.

³⁰ Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press a.s., 2007. 27 s.

³¹ Švestka, J., Dvořák, J., a kol. *Občanské právo hmotné* 3. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 262 s.

³² Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 274 s.

Do předmětu dědictví řadíme jak aktiva, tak pasiva zůstavitele. V souladu se zásadou univerzální sukcese je nemožné, aby nabyvatel dědictví aktiva přijal a pasiva odmítl. Mezi aktiva zůstavitele tradičně spadá především vlastnické právo ve výhradním vlastnictví nebo v podílovém spoluvlastnictví zůstavitele. Stejně tak se do této skupiny přiřazují práva a povinnosti vzešlá z vypořádání společného jmění zůstavitele a jeho pozůstalého manžela, jelikož smrtí zaniká společné jmění manželů. Mezi práva, která jsou předmětem dědictví, spadají i práva autorská, práva akcionáře nebo společníka společnosti s ručením omezeným, podobně jako vypořádací podíl člena družstva.³³ Jak bylo již výše zmíněno, do předmětu dědictví patří také zůstavitelovy dluhy a pohledávky. Mimo odpovědnosti za dluhy zákon též stanovuje odpovědnost za přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele. Za tyto náklady je odpovědný dědic, a to bez zřetele na to, zda se k jejich hrazení smluvně zavázal, či naopak.³⁴

„Nové“ dědické právo je postaveno obdobně jako celý nový občanský zákoník na zásadě vyrovnanosti a snaze najít spravedlnost pro všechny. S tím souvisí zavedení nového institutu tzv. soupisu pozůstalosti. Nový kodex občanského práva se snaží vyrovnat postavení dědiců a věřitelů tak, aby dědicové nebyli bezdůvodně zvýhodněni. Z tohoto důvodů primárně dochází k přechodu povinnosti k úhradě dluhů v plném rozsahu. Jinými slovy dědic musí uhradit zůstavitelovy dluhy i nad rozsah nabytého dědictví, případně ze svého výlučného majetku. Dědic však má nově právo vyhradit si tzv. soupis pozůstalosti. Hlavním cílem tohoto soupisu je zjištění pozůstalostního jmění a určení čisté hodnoty majetku v době smrti zůstavitele. Pokud dědic učiní výhradu soupisu podle § 1674 a násl. NOZ, je povinen hradit dluhy jen do výše nabytého dědictví. Lhůta k uplatnění práva výhrady soupisu činí jeden měsíc ode dne, kdy byl o právu soudem vyrozuměn. Výhradu soupisu činí dědic ústně před soudem nebo písemným prohlášením doručeným soudem. Vtělením tohoto institutu do nového občanského zákoníku dochází k výraznému posílení pozice věřitele. Jestliže soupis pozůstalosti nebyl proveden, pak dědic odpovídá věřitelům zůstavitele celým svým majetkem. To samé dědice postihne, pokud se věřiteli podaří

³³ Švestka, J., Dvořák, J., a kol. *Občanské právo hmotné* 3. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 263 s.

³⁴ Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002. 397 s.

prokázat, že v soupisu nebylo obsaženo vše, tj. že dědic nějaký majetek zůstavitele zatajil a vzal si jej mimo dědictví.³⁵

Mimo výhradu soupisu, kterou učiní dědic, může být soupis pozůstalosti nařízen také ze strany soudu, a to pokud se ukáže, že je to potřebné pro výpočet povinného dílu, popřípadě ze zvláštních důvodů určených zákonem, jak je patrné z § 1685 odst. 2 NOZ.

3.4 Předpoklady dědění – způsobilý dědic

Dědicem může být člověk (fyzická osoba), právnická osoba, ale i stát. Narození člověka spojujeme se vznikem dědické způsobilosti.

U fyzické osoby nezáleží na tom, zda je způsobilá vlastními úkony nabývat práva a povinnosti. Rozhodující podmínkou je, aby případný dědic se dožil smrti zůstavitele (ten, kdo tzv. předemřel, nemůže již dědit) a také aby dědic v době smrti zůstavitele byl způsobilý mít práva a povinnosti (resp. měl právní osobnost podle terminologie, kterou užívá NOZ). Určitá výjimka se uplatňuje u počatého, ale dosud nenarozeného dítěte (tzv. nascitura), u kterého se finguje způsobilost mít práva a povinnosti, narodí – li se živé (viz. § 7 odst. 1 věta druhá ObčZ). Stejnou výjimku připouští i nový občanský zákoník, který přináší její rozšíření, konkrétně v § 25 NOZ: „*Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo.*“ Dědická způsobilost zaniká u fyzické osoby smrtí.

Pokud jde o způsobilost právnické osoby stát se dědicem, může přicházet v úvahu pouze v takovém případě, kdy je dědickým titulem závěť. Podle § 1478 NOZ lze za dědice nebo odkazovníka povolát také právnickou osobu, která má teprve vzniknout, a to za předpokladu, že se tak stane do jednoho roku od smrti zůstavitele. Jedná se o novinku v dědickém právu, jelikož v podmínkách stávající úpravy se vyžaduje existence právnické osoby k tomu, aby mohla být povolána dědicem. Jinak by ustanovení závěti ve prospěch neexistující právnické osoby bylo bez právních následků. Ovšem i zde můžeme hovořit o určitých výjimkách. První výjimka se týká právnické osoby, která zatím ještě nevznikla, ale je ve fázi

³⁵ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 276 s.

zakládání. Druhá se pak týká právnické osoby, která se zřizuje závětí nebo má být na základě závěti zřízena, typicky např. nadace.³⁶ Pokud srovnáme úpravu dědické způsobilosti u právnických osob, domnívám se, že s účinností nového občanského zákoníku dochází ke zjednodušení. Je třeba také dodat, že dědicem povolaným závětí může být právnická osoba jak soukromého, tak veřejného práva.

Jak bylo již řečeno, dědická způsobilost náleží také státu. Na tomto místě mám na mysli stát z hlediska práva soukromého, ve kterém stát vystupuje jako subjekt majetkových práv a povinností. Co do pozice státu ve smyslu soukromého práva lze odkázat také na § 21 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, podle něhož platí, že „*pokud je účastníkem občanskoprávních vztahů stát, je právnickou osobou.*“ Co se týče pohledu nového občanského zákoníku na problematiku státu v soukromoprávních vztazích, dá se říci, že navazuje na stávající úpravu. Jelikož v § 21 NOZ se uvádí, že „*stát se v oblasti soukromého práva považuje za právnickou osobu.*“ Stát se tedy dědicem stává, v případě, že zůstavitel nepořídil žádné platné pořízení pro případ smrti a současně také nedojde k intestátní dědické posloupnosti. Přidáním dalších dvou dědických skupin zákonných dědiců do nové úpravy se snížila možnost státu nabýt dědictví ze zákona. Stát nedisponuje právem dědictví odmítnout a nemůže se stát ani odkazovníkem. Naopak může se stát dědicem i v případě, že dědickým titulem je závět'.³⁷

3.4.1. Dědická nezpůsobilost a zřeknutí se dědického práva

Nezpůsobilým dědicem se může stát výlučně fyzická osoba. Dědická nezpůsobilost těch osob, kterých se týká, nastává přímo ze zákona. Zákon zároveň ponechává možnost tomu, kdo se provinil, aby mu bylo jeho chování prominuto a dědická nezpůsobilost tím zhojena. Prominutí uděluje zásadně zůstavitel, a to výslovně či jiným úkonem, který nezakládá pochybnosti o tom, co chtěl zůstavitel projevit. Jedná-li se o dědickou nezpůsobilost testamentárního dědice, přenechá se dědický podíl dědicům intestátním.

³⁶ Švestka, J., Dvořák, J., a kol. *Občanské právo hmotné* 3. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 264 s.

³⁷ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 279 s.

Důvody dědické nezpůsobilosti dle § 469 občanského zákoníku můžeme v zásadě rozdělit do dvou skupin. První z nich se týká spáchání úmyslného trestného činu dědicem proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem, či rodičům. Do této skupiny se neřadí nedbalostní trestněprávní delikty, klade se důraz na úmyslnou stránku trestního činu. Na vznik dědické nezpůsobilosti z uvedeného důvodu nemá vliv skutečnost, zda byl pachatel již odsouzen za daný trestný čin nebo bylo-li alespoň proti němu zahájeno trestní stíhání. Druhým důvodem pro dědickou nezpůsobilost je pak zavrženíhodné jednání dědice vůči projevu poslední vůle zůstavitelovy. Zákon blíže nespecifikuje, v čem konkrétně spatřuje ono zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele. V praxi se jedná např. o potlačení závěti již existující, její zfalšování, nebo naopak podvržení. Dále toto jednání může spočívat v tom, že v závěti se nejedná o svobodný projev vůle zůstavitele. Na zůstavitele byl během pořízení činěn nátlak, či mu bylo zabráněno zřídít, změnit nebo zrušit závěť.

Rozdíl mezi prvním a druhým důvodem dědické nezpůsobilosti je mimo jiné v tom, že zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele může nastat i po zůstavitelově smrti. Úmyslný trestný čin proti zůstaviteli nebo dalším osobám, které jsou označeny v zákoně, musí být dědicem spáchán logicky do smrti zůstavitele.³⁸

Úprava dědické nezpůsobilosti se objevuje také v novém občanském zákoníku, konkrétně je jí věnován § 1481 a násl. NOZ. Základ dědické nezpůsobilosti zůstává stejný s OZ, nicméně objevují se určitá doplnění, specifikace a rozšíření. Nově se rozšířil okruh osob, vůči nimž směřuje spáchání úmyslného trestního činu dědicem. Tyto osoby nejsou určeny jako rodiče, ale předci a nikoli jako děti, nýbrž potomci. Dále je kazuisticky specifikován zavrženíhodný čin dědice proti projevu poslední vůle zůstavitele. Co se týče odpuštění jednání dědice zůstavitelem, nově je vyžadováno výslovné prominutí, oproti úpravě § 469 OZ, kde byla konkludentní forma postačující. Mezi další osoby, které mohou být dědicky nezpůsobilé, se nově řadí také manžel zůstavitele, jenž se vůči zůstaviteli dopustil domácího násilí, a to jako zákonný dědic. Podmínkou zde je průběh řízení o rozvod tohoto manželství na návrh zůstavitele, přičemž toto řízení musí probíhat v den smrti zůstavitele. Okruh osob, které lze

³⁸ Švestka, J., Dvořák, J., a kol. *Občanské právo hmotné* 3. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 266 s.

vyloučit z dědického práva po dítěti podle zákonné posloupnosti, se zvětšil o rodiče dítěte. Za předpokladu, že rodič byl zbaven rodičovské zodpovědnosti z důvodu zneužívání či zanedbávání jejího výkonu.³⁹

Platná právní úprava dědického práva od samého počátku své účinnosti, tj. od 1. dubna 1964, nepřipouští možnost vzdání se dědického nároku. Odlišuje se tak od předchozích kodexů (obecný zákoník rakouský z roku 1811 a občanský zákoník z roku 1950), které možnost zřeknutí se dědického práva připouštěly. Nový občanský zákoník jak již bylo předestřeno, se v mnoha věcech vrací k idejím ABGB z roku 1811, stejně je tomu tak i v případě zřeknutí se dědického práva. Podle §1484 NOZ se lze dědického práva předem zříci smlouvou se zůstavitelem. Pokud není ujednáno jinak, působí zřeknutí i proti potomkům. Pro smlouvu o zřeknutí se dědického práva se vyžaduje forma veřejné listiny. Obecně platí, že kdo se jakožto potomek zřekne dědického práva, se zřiká jen svého práva na povinný podíl. Naopak se potomek může také zříci pouze práva na povinný podíl. Vystává otázka, jaký je mezi tím rozdíl. Rozdíl nastává v případě, že nevznikne závěť. Kdo se zřekne dědického práva jako celku, tak je vyloučen jak z testamentární, tak ze zákonné posloupnosti. Kdo se ovšem zřekne jen svého práva na povinný podíl, tak se vylučuje jen pro pořízení pro případ smrti, ale nevylučuje se ze zákonné dědické posloupnosti a může být dědicem.

Nový kodex občanského práva pamatuje i na případ, kdy zůstavitel uzavře smlouvu o zřeknutí se dědického práva před 1. lednem 2014 a zemře - li po tomto datu, bude se taková smlouva považovat za platnou, i když ji současná právní úprava ještě nepřipouští. Výše zmíněné vyplývá z přechodných ustanovení, konkrétně z § 3071 NOZ. Přechodná ustanovení jsou podle mého názoru velmi významná zvláště v období po začátku účinnosti NOZ, kdy seznámení se s nimi by měla být jedna z priorit adresátů tohoto kodexu.

Domnívám se, že začlenění možnosti zřeknutí se dědického práva do nového občanského zákoníku bude mít velice kladné důsledky. Tato změna totiž poskytuje možnost k vypořádání případných dědických sporů již za zůstavitelova života. Zřeknutí se dědictví bude praktické v případech, kdy zůstavitel za svého života zvýhodní některého ze svých budoucích dědiců.

³⁹ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 277 s.

3.5 Předpoklady dědění – dědický titul

Dědický titul je dalším neméně významným předpokladem dědického nástupnictví. Současná právní úprava zná pouze dva dědické tituly, a sice zákon a závěť. Nové dědické právo rozšiřuje skupinu dědických důvodů ještě o dědickou smlouvu. Jedná se o staronový dědický titul, neboť tato smlouva měla svůj původ již v obecném občanském zákoníku z roku 1811 a byla platná na našem území až do roku 1950.

Autonomie vůle zůstavitele se v NOZ posiluje možností přidat k závěti tzv. dovětek podle § 1498 NOZ. Dovětek není samostatným dědickým titulem, protože se jím dědic k dědickému nástupnictví nepovolává. Jedná se o pouhé doplnění závěti, dovětkem lze nařídít odkaz nebo ustanovit dědici podmínku. Ustanovení o závěti se užíjí obdobně u dovětku. Dalším významným institutem, který posiluje svobodu zůstavitele, je znovuzavedení odkazu v § 1477 NOZ: *„Odkazem se odkazovníku zřizuje pohledávka na vydání určité věci, popřípadě jedné či několika věcí určitého druhu, nebo na zřízení určitého práva.“* Opět se i v případě odkazu nejedná o dědický titul, odkazovník není ani účastníkem dědického řízení. Což by v praxi mělo znamenat určité zrychlení dědického řízení. Nespornou výhodou odkazovníka je to, že nenese odpovědnost za dluhy zůstavitele. Odkazem jsou zatíženi všichni dědicové podle velikosti jejich podílů, ledaže by zůstavitel zvlášť nařídil splnění odkazu určitému spoludědici nebo odkazovníku. Způsobilost zřídit odkaz má ten, kdo má způsobilost zřídit závěť. To neplatí pro odkaz nepatrné hodnoty, jinými slovy i osoba omezená ve svéprávnosti může nařídít odkaz nepatrné hodnoty. Odkazovníku může být dle § 1599 NOZ zůstavitelem přikázáno, aby splnil další odkaz, který je nazýván pododkazem. Obecně můžeme hovořit o jakémsi „odkazu na druhou“. V tomto případě může snadno vzniknout otázka, jak může zůstavitel takto rozhodovat o cizím majetku? Domnívám se, že zůstavitel bude takto oprávněn jen se souhlasem dotyčného. Jestliže odkazovník odkaz přijme, tak současně vysloví souhlas s dispozicí s částí svého majetku, kterou je pododkaz. V opačném případě odkaz nepřijme a pododkaz se stane prázdným. Bez zajímavosti nezůstává ani to, že odkazovník by měl splnit další odkaz i v případě, že hodnota dalšího odkazu převyšuje hodnotu odkazu. Záleží opět pouze na úvaze odkazovníka, zda odkaz přijme či nikoli.

Dále bude pojednáno o jednotlivých dědických titulech, s tím že závěti, jakožto nejčastějšímu způsobu posledního pořízení, budou následně věnovány samostatné kapitoly.

3.5.1 Dědická smlouva

Podle stávající platné úpravy by uzavření jakékoli smlouvy pro případ smrti působilo neplatnost této smlouvy. S účinností nového kodexu občanského práva se situace zvrátila, v tom dobrém slova smyslu, jelikož znovuzavedení dědické smlouvy do dědického práva znamená až revoluční změnu. Dědická smlouva je úkonem, který stojí na pomezí mezi smlouvou a závětí. Z tohoto důvodu se na ni vztahují ustanovení jak o smlouvě, tak o závěti (§ 1582 NOZ: „*Dědickou smlouvou povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice či odkazovníka a druhá strana to přijímá.*“) Zákon předepisuje pro uzavření dědické smlouvy obligatorně formu veřejné listiny, za současného stavu tedy notářský zápis. Pro platnost smlouvy se vyžaduje uzavření zletilým a plně svéprávným zůstavitelem. Je-li zůstavitel ve svéprávnosti omezen, je nutné, aby dědickou smlouvu uzavřel nebo změnil jen se souhlasem opatrovníka. Rozsah uzavření smlouvy je omezen, dědickou smlouvou totiž nelze pořídit o celé pozůstalosti, nýbrž pouze o třech čtvrtinách pozůstalosti. Zbylá čtvrtina musí zůstat volná tak, aby k ní mohl být povolán dědic či odkazovník podle zvlášť projevené vůle zůstavitele. Chce-li zůstavitel přenechat smluvní straně také onu zbývající čtvrtinu, učiní tak závětí, jak vyplývá z § 1585 NOZ. Myslím si, že hlavním důvodem, proč bylo toto ustanovení vtěleno do úpravy dědického práva, je ochrana zůstavitele. V tom smyslu, aby se zůstavitel nemohl zbavit absolutní svobody pořídit o své pozůstalosti, k tomu tady zůstává vždy jedna čtvrtina volně k dispozici.

V dědické smlouvě platí zvláštní pravidlo pro případ zřeknutí se dědictví ve prospěch smluvního dědice. Pokud k této situaci dojde, a zároveň smluvní dědic se neujme dědictví, pak pozbývá účinků zřeknutí se učiněné zákonným dědicem v dědické smlouvě.⁴⁰

⁴⁰ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 290 s.

Úprava podmínek v dědické smlouvě se řídí podle obecných ustanovení o podmínkách (§ 548-549 NOZ), nikoli podle ustanovení o podmínkách v závěti. Tento fakt vyplývá ze smluvního charakteru tohoto dědického titulu. S úpravou podmínek v dědické smlouvě souvisí možnost druhé smluvní strany začít plnit podmínku, je-li uložena, již za zůstavitelova života a její splnění je považováno za dostačující. Nezákonná nebo nesrozumitelná podmínka obsažená ve smlouvě zakládá neplatnost celé smlouvy, což odlišuje dědickou smlouvu od závěti, kde by tato skutečnost zakládala pouze to, že se k těmto podmínkám nebude přihlížet, nikoli neplatnost.

Dalším charakteristickým znakem dědické smlouvy je, že se jedná jak o smlouvu bezúplatnou, tak i úplatnou. V případě smlouvy úplatné zde vzniká bezesporu benefit na straně zůstavitele, ale zároveň určité riziko na straně potencionálního dědice. Dovolím si to demonstrovat na příkladu, kdy starší senior vlastní dům, ale nemá dostatek prostředků na jeho provoz a opravy a hrozí mu, že o něj přijde. Senior jako zůstavitel uzavře dědickou smlouvu s druhou osobou, která po jeho smrti zdědí nemovitost a zároveň se zaváže platit zůstaviteli určitou rentu po zbytek jeho života. Současná právní úprava nic podobného neumožňuje. Riziko smluvního dědice spočívá v tom, že ač zaplatí v daném případě rentu, nemusí na něj majetek přejít. Zůstavitel je totiž oprávněn za svého života s majetkem volně nakládat, např. nemovitost prodat někomu jinému. Zdá se to být nevýhodné pro smluvního dědice, ale zde poukazuji na to, že dědická smlouva je smlouva jako každá jiná. Tedy i zde je možné sjednat předkupní nebo zástavní právo k nemovitosti. Další výhoda zůstavitele, jak již bylo naznačeno, spočívá v tom, že uzavřením dědické smlouvy není omezena dispozice s majetkem za jeho života. Smluvní dědic však není oprávněn své právo plynoucí ze smlouvy převést na někoho jiného. Odůvodnění spočívá v tom, že účinky smlouvy v podobě nabytí dědictví vznikají až smrtí zůstavitele. V případě, že zůstavitel pořídí pro případ smrti či uzavře darovací smlouvu takovým způsobem, že odporuje dědické smlouvě, působí toto jednání relativní neúčinnost dědické smlouvy, které se smluvní dědic může domáhat.

Dědickou smlouvu lze zrušit se souhlasem druhé strany, a to i závětí. Souhlas smluvního dědice je vyžadován ve formě veřejné listiny. Neplatná dědická smlouva (pro nedostatek formy, nesplnění zákonných podmínek či

ustanovení o smlouvách) může být přesto platná jako závěť, a to za předpokladu, že obsahuje všechny náležitosti závěti.

Specifické postavení zaujímá dědická smlouva uzavřená mezi manžely. Také v tomto případě platí limitace pořízení o třech čtvrtinách pozůstalosti. Smlouva se vztahuje na manžele, registrované partnery, ale také snoubence. Pokud byla uzavřena mezi snoubenci, stává se účinnou až uzavřením manželství. Rozdíl oproti běžné dědické smlouvě spočívá v možnosti manželů vzájemně se povolat za dědice. Dědická smlouva se neruší rozvodem manželství, po rozvodu se pouze každá ze stran může domáhat zrušení smlouvy soudem. Soud je při rozhodování vázán ochranou slabšího manžela, resp. toho, který nezapříčinil rozvrat manželství a s rozvodem nesouhlasil. Pokud bylo manželství prohlášeno za neplatné, dědická smlouva se ruší.⁴¹

3.5.2 Zákon

Zákon se považuje za dědický titul v případě, že zůstavitel zemře bez zanechání závěti, nebo v případě, kdy testamentární dědic dědictví nepřijme z jakýchkoli příčin. Stávající úprava dědického práva rozlišuje čtyři skupiny zákonných dědiců, přičemž čtvrtá skupina byla začleněna teprve novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. Tento výčet zákonných dědiců a jejich rozčlenění do čtyř tříd se však autorům nového občanského zákoníku zdál nevyhovující, a tak nová úprava přináší rozšíření ze čtyř na šest skupin. Pokud srovnáme úpravu intestátní dědické posloupnosti podle německého občanského zákoníku, kde je počet dědických skupin více než dvojnásobný, tak lze konstatovat, že rozšíření na šest tříd v našich podmínkách není až tak významnou změnou.⁴²

Smyslem této práce je především popsání testamentární dědické posloupnosti, a proto o zákonné dědické posloupnosti je pojednáváno jen ve stručnosti. První až třetí dědická skupina nezaznamenala žádných změn. K obměně dochází až ve čtvrté skupině. Zde jsou povoláni stejným dílem prarodiče zůstavitele. Odlišnost od stávající úpravy spočívá v tom, že zde nejsou

⁴¹ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 290 s.

⁴² Schelle K., Schelleová I., *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*, Praha: Linde Praha a.s., 2013. 76 s.

povolání k dědění děti prarodičů, přesunuti jsou až do šesté třídy. Pátá třída nově zahrnuje prarodiče rodičů zůstavitele. Každému z nich připadá osmina dědictví. Podle vzoru ABGB z roku 1811 se zavádí dědění podle rodových větví. Což by v praxi vypadalo následovně - nedědí-li pradědeček z otcovy strany, tak jeho podíl nepřirůstá ostatním, ale nejprve jeho manželce. Pokud ta nežije, tak přirůstá podíl druhému páru manželů z větve otce. A teprve až když není nikdo na straně otce, podíl přirůstá prarodičům na straně matky. Jedná se o situaci, která není nereálná, ale v praxi méně častá.

Pokud nenabydou dědictví žádní dědicové z předchozí skupiny, jsou povolání dědicové z šesté třídy. Ta je tvořena dětmi dětí zůstavitele a dětmi prarodičů zůstavitele. Každý dědí stejným dílem.⁴³

Závěrem této kapitoly lze říci, že zákon se s novou právní úpravou stává nejslabším dědickým titulem. K dědění podle zákonné dědické posloupnosti dojde až v případě, že se dědic neujme dědictví podle dědické smlouvy nebo závěti. Nová úprava se dotýká také pozice státu jako dědice. Dnes dochází k přechodu majetku na stát na základě práva odúmrti, což je institut veřejného práva. Stát tedy není z pohledu soukromého práva dědicem. Nově se však na stát bude hledět jako na zákonného dědice, který opět nabývá dědictví jako odúmrt' a nemá právo ho odmítnout. Tato úprava by měla přispět k řešení situací, kdy občan ČR zanechá nemovitý majetek v zahraničí, dle stávající úpravy by totiž připadl státu, na jehož území se nachází.⁴⁴

⁴³ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 293 s.

⁴⁴ Tlášková, Š., Aktuálně k návrhu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích. *Ad Notam: Časopis českého notářství*. Notářská komora ČR, 2011, č. 2., 5 s.

4. Dědění ze závěti podle úpravy obsažené v zákoně č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku

Problematicke dědění ze závěti je věnována část sedmá, hlava třetí zákona č. 40/1964 občanského zákoníku. „Závěť (poslední pořízení, poslední vůle či testament) je formální, jednostranný, kdykoli odvolatelný projev vůle o tom, komu má v případě pořizovatelovy smrti zanechaný majetek připadnout.“⁴⁵ Jak z uvedené definice jasně vyplývá, závěť je čistě osobním právním úkonem. Zůstavitel se při jejím sepsání nemůže nechat zastoupit zákonným zástupcem nebo na základě plné moci. V nesouladu s tímto pravidlem není zřízení závěti alografní ani závěti ve formě notářského zápisu, protože v daných případech se jedná o pouhou formu projevu vůle pořizovatele. Hlavním smyslem závěti je to, že zůstaviteli je ponechána svobodná vůle určit osoby (i odlišné od zákonných dědiců), které mají nastoupit jako jeho dědicové a zároveň určit jejich dědický podíl. Pořizovací svoboda je však částečně omezena. Toto omezení poskytuje ochranu tzv. neopomenutelným dědicům. Do skupiny neopomenutelných dědiců zákon řadí nezletilé potomky, kteří mají oprávnění zdědit tolik, kolik představuje jejich zákonný podíl, a dále zletilé potomky, kteří mají nárok na jednu polovinu jejich zákonného dědického podílu. Podle § 479 ObčZ porušení této podmínky způsobuje, že závěť je v této části relativně neplatná.

Závěť působí právní účinky až od okamžiku smrti zůstavitele. Zůstaviteli tedy zřízení platné závěti nebrání, aby během svého života volně nakládal se svým majetkem, a zároveň je oprávněn závěť kdykoli změnit nebo dokonce zrušit.

4.1 Náležitosti závěti

Chce-li zůstavitel učinit poslední pořízení, musí respektovat určitá pravidla, která stanovují, jak má být závěť sepsána a jaké náležitosti musí obsahovat. Závěť je běžným právním úkonem, proto se zde užijí ustanovení o obecných náležitostech právního úkonu. Mimo to však zákon u závěti stanoví užití ustanovení zvláštních jako u specifického právního úkonu. Nedostatek obecných a zvláštních náležitostí může mít za následek neplatnost závěti. „Závěť jako

⁴⁵ Švestka, J., Dvořák, J., a kol. *Občanské právo hmotné* 3. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 271 s

*jednostranný právní úkon zůstavitele může být neplatná absolutně pro nedostatek náležitostí právního úkonu (§ 37 odst. 1 ObčZ), pro nedostatek způsobilosti zůstavitele k právním úkonům (§ 38 odst. 1 ObčZ), pro nezpůsobilost zůstavitele k tomuto právnímu úkonu z důvodu duševní poruchy (§ 38 odst. 2 ObčZ), pro rozpor se zákonem nebo dobrými mravy (§ 39 ObčZ) nebo pro nedostatek náležitostí závěti uvedených v ust. § 476 a násl. ObčZ; kromě toho může být závěť (relativně) neplatná v příslušné části pro nerespektování ust. § 479 ObčZ, jestliže se dotčený neopominutelný dědic této neplatnosti dovolá (§ 40a ObčZ). Závise-li posouzení neplatnosti závěti na skutečnostech mezi účastníky řízení o dědictví sporných, je odůvodněn postup soudu podle ust. § 175k odst. 2 OSŘ; to neplatí v případě zjištění relativní neplatnosti závěti, k níž soud v řízení o dědictví bez dalšího přihlédne při vydání usnesení o dědictví podle ust. § 175g odst. 1 OSŘ.*⁴⁶

Náležitosti závěti můžeme členit do několika následujících skupin. První z nich tvoří náležitosti osoby pořizovatele. Poslední vůle je oprávněna pořídit osoba, které náleží plná způsobilost k právním úkonům. Určitou výjimku zákon přiznává osobě nezletilé, která dosáhla 15-ti let věku. Ačkoli tato osoba nenabyla plné způsobilosti k právním úkonům, smí pořídit závěť ve formě notářského zápisu, jak je patrné z § 476 odst. 2 ObčZ. Následné zbavení způsobilosti nemá vliv na platnost tohoto právního úkonu. Překážkou plné právní způsobilosti bývá její omezení či úplné zbavení. U osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům se zkoumá rozsah omezení, které uložil soud, ve vztahu k možnosti pořídit platnou závěť. Rovněž osoba stížená duševní poruchou, která ji činí neschopnou k danému úkonu, nemůže pořídit platnou závěť. Duševní porucha se vyžaduje v okamžiku pořízení, jelikož vždy se posuzuje z hlediska platnosti závěti stav člověka při pořizování. Následné zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům nemá vliv na platnost tohoto právního úkonu.⁴⁷

Co do náležitosti projevu vůle je kladen důraz především na to, aby vůle zůstavitele byla projevena svobodně a vážně. Pořizovatel závěti nesmí být nikým přemlouván k jejímu sepsání nebo dokonce nucen fyzickým násilím či bezprávnou výhrůzkou. Další nezbytnou vlastností projevu poslední vůle je srozumitelnost. Spočívá ve srozumitelnosti absolutní, což jinými slovy znamená,

⁴⁶ rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 12. 2. 2001, sp. zn. 12 Co 248/2000

⁴⁷ Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002. 410 s.

že závěť nelze prohlásit za neplatnou, existuje-li osoba, která je schopna obsah posledního pořízení určit, (např. byla-li závěť sepsána v cizím jazyce). Okruh dědiců by měl být v závěti co nejpřesněji označen tak, aby nebylo možné je zaměnit. Z rozsudku Krajského soudu v Brně č. j. 18 Co 218/93-32 ze dne 14. 2. 1994, lze však jasně dovodit, že označení dědiců pouze jejich rodinným vztahem k zůstaviteli je dostačující a nepůsobí neplatnost závěti. „*Ustanovení závěti, kterým pořizovatel poroučí svůj majetek „svým dětem“ bez uvedení bližších údajů o těchto dětech, nelze považovat za neurčité; je prokazatelné, kdo je dítětem pořizovatele. Neobsahuje-li závěť další omezení, je třeba ji vykládat tak, že pořizovatel ustanovil za dědice všechny své děti. Nestanovil-li podíly jednotlivých dětí, jsou jejich podíly stejné (§477, věta druhá ObčZ).*“⁴⁸

Pokud se jedná o náležitosti formy projevu vůle, zákon hovoří striktně. Je zde stanovena potřeba přísné formálnosti projevu. Občanský zákoník neumožňuje pořídit závěť ústně, jedinou možnou formou projevu posledního pořízení je písemná forma. Normy týkající se formy závěti mají kogentní charakter a jejich případné porušení by mělo za následek absolutní neplatnost závěti (viz. § 40 odst. 1 ObčZ). K obohacení stávajících forem závěti o alografní závěť došlo novelou provedenou zákonem č. 509/1991 Sb. Současný občanský zákoník tedy připouští tři formy posledního pořízení, které ovšem mají stejné právní účinky. Jedná se o závěť holografní, závěť alografní a závěť ve formě notářského zápisu. Jednotlivé formy budou blíže popsány až v následující části této kapitoly.

Obsahovými náležitostmi závěti se rozumí především výslovný projev vůle pořizovatele. Z posledního pořízení by měl být jasně patrný fakt, že zůstavitel projevuje svou vůli nakládat se svým majetkem pro případ své smrti. Vůle zůstavitele zároveň nesmí odporovat zákonu ani zákon obcházet či odporovat dobrým mravům. Stěžejní obsah závěti tvoří určení dědice, popřípadě dědiců a jejich dědických podílů, resp. věci nebo práva, která budou předmětem dědictví po smrti zůstavitele. Pokud by zůstavitel neuvedl výši dědických podílů a daný nedostatek není možné odstranit ani výkladem závěti, použije se ustanovení zákona, které uvádí, že podíly dědiců jsou stejné. Jestliže pořizovatel odkáže dědici určitou věc, je vyžadováno, aby daná věc existovala a zůstavitel k ní měl vlastnické právo v okamžiku své smrti. Pokud tato podmínka není naplněna, např.

⁴⁸ *Ad Notam: Časopis českého notářství. Notářská komora ČR, 1995, č. 2., 47 s. (převzato z databáze beck-online)*

tím, že věc nabyla jiná osoba apod., tento bod testamentu by byl bez právních účinků. Tento fakt ale nevylučuje situaci, kdy zůstavitel určí dědický podíl zůstavitele peněžní částkou, která ovšem nemusí být přímo obsažena v zanechaném jmění. Situace je pak řešena ve smyslu § 477 občanského zákoníku, který hovoří o stanovení podílu dědice. V tomto případě, pokud by byla závěť jinak platná, peněžitou částku by měli osobě (na kterou se hledí jako na dědice) vyplatit zbylí dědicové nabývající jiné hodnoty z dědictví.⁴⁹

Zůstavitel je oprávněn určit v závěti také náhradního dědice, a to z důvodu, že by původní dědic z jakýchkoli příčin dědictví nenabyl. Náhradní dědic se ujímá dědictví místo dědice označeného na prvním místě v rozsahu jeho dědického podílu.

Co se obsahové stránky závěti týče, je třeba také připomenout ustanovení § 478 ObčZ o podmínkách v závěti. *„Jakékoli podmínky připojené k závěti nemají právní následky; ustanovení § 484 odst. 1 věty druhé tím není dotčeno.“* V souvislosti s daným ustanovením vzniká otázka, které podmínky v závěti jsou bez právních účinků a které nikoli. Současná právní teorie i praxe se domnívá, že nejsou přípustné žádné vedlejší doložky kromě těch, které si právní praxe sama stanovila za přípustné, bez řádného odůvodnění.⁵⁰ Jedná se přinejmenším o zvláštní postoj k interpretaci zákona. Celý problém se pravděpodobně odvíjí od rozhodovací praxe Nejvyššího soudu, jenž se ne zcela opírá o výklad zákona, ale vytváří své vlastní právo. Svou činností se tak blíží k soudům angloamerického právního systému, místo aby NS právo „pouze“ nalézal, což mu podle platného práva přísluší.

4.2 Typy závětí – podle formy

Současný občanský zákoník, jak už bylo v úvodní části kapitoly zmíněno, povoluje výhradně písemnou formu sepsání závěti. V původní úpravě z roku 1964 byla dokonce stanovena možnost sepsat závěť pouze vlastní rukou či formou notářského zápisu. Novelou občanského zákoníku účinnou od roku 1992 se umožňuje zůstaviteli sepsat závěť také jinak než vlastní rukou, a zároveň jako další typ byla uvedena závěť osoby, která nemůže číst nebo psát.

⁴⁹ Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002. 414 s.

⁵⁰ Muzikář, L., Eliáš, K., a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. Svazek I. Praha: Linde, 2008. 1282 – 1283 s.

4.2.1 Závěť holografní

Poslední pořízení sepsané vlastní rukou je v praxi již tradičně považováno za nejčastější formu závěti. Písemná forma u holografní závěti je zachována, pokud celá závěť byla sepsána vlastnoručně zůstavitelem. Není podstatné, jakým psacím nástrojem, na jakém podkladě, či dokonce v jakém jazyce byla sepsána. Zároveň podmínkou platnosti není, aby se v textu výslovně uvedlo označení „závěť“, protože právní úkon se hodnotí podle obsahu, nikoli podle jeho názvu. Za sepsání závěti vlastní rukou se rozumí také sepsání závěti jinou částí těla zůstavitele, např. nohou či ústy, kvůli tělesnému postižení. Pokud tímto způsobem pořizovatel píše obvykle, nezakládá to neplatnost závěti.⁵¹

Velice významnou formální náležitostí závěti je její datování. Pokud by datum nebylo v závěti uvedeno, byl by to důvod k její neplatnosti. Datum se uvádí vždy dnem, měsícem a rokem a musí se vztahovat ke dni podpisu závěti, nikoli ke dni sepsání, jak tomu bylo ještě podle občanského zákoníku z roku 1950. Datování závěti je významné nejen z hlediska posouzení způsobilosti zůstavitele sepsat závěť, ale také pro případ, že by bylo závěti pořízeno více. Pokud nastane situace, že pořizovatel sepíše více závětí, bude platit, že pozdější závěť ruší tu předchozí, což je patrné z § 480 odst. 1 ObčZ.

Zákonný předpoklad platnosti závěti je vlastnoruční podpis zůstavitele. Závěť by měla být podepsána až za veškerým jejím textem, jenž je tak stvrzen právě podpisem. Text uvedený v části pod podpisem je považován za neplatný. Toto může mít dopad např. na dodatky k závěti, pokud je zůstavitel řádně nepodepíše a nedatuje. Pokud zůstavitel sepíše závěť na více listů papíru, je příhodné listy spojit a podpis zařadit až na poslední list. Z hlediska jistoty, dle mého názoru, není na škodu podepsat a datovat každý list samostatně.

V souvislosti s podpisem závěti vznikla v praxi také otázka, zda je nutný podpis celým jménem zůstavitele nebo zda postačí pouze příjmení či příjmení a zkratka jména. Podle názoru soudní judikatury můžeme dovodit, že podpis zůstavitele alespoň příjmením je dostačující, když o totožnosti tohoto vlastnoručního podpisu nejsou pochybnosti. Pokud zůstavitel běžně používá místo

⁵¹ Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*, 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 76 s.

vlastního jména pseudonym, zároveň je pod daným pseudonymem obecně znám a podepisuje se jím, lze podpis pod tímto pseudonymem považovat za platný.⁵²

Dokončenou holografní závěť si může zůstavitel nechat u sebe, u jiné osoby nebo ji může ponechat u notáře v úschově. Pro případ uložení vlastnoruční závěti do úschovy u notáře se užijí ustanovení § 81 a násl. notářského řádu. Pokud byla závěť uložena u jiné osoby, tak případě smrti zůstavitele má tato osoba povinnost ji bez prodlení odevzdat soudu, v jehož obvodu se nacházelo zůstavitelovo poslední trvalé bydliště. Nebo druhou a rychlejší variantou je závěť odevzdat přímo soudnímu komisaři.

4.2.2 Závěť alografní

Závěti alografní se rozumí závěť sepsaná jiným způsobem než vlastní rukou zůstavitele. Zákon tímto typem závěti umožňuje pořídit poslední vůli pomocí psacího stroje, počítače nebo osoby odlišné od zůstavitele. Současně není překážkou, aby závěť sepsala dokonce i osoba zůstaviteli blízká, která má být z této závěti dědicem. Skutečnost, že jde opravdu o poslední vůli zůstavitele, deklaruje zůstavitel před dvěma současně přítomnými svědky. Svědci poté potvrdí zůstavitelovo výslovné prohlášení a současně svou přítomnost podpisem na listinu obsahující poslední vůli. Svědkem alografní formy závěti může být jen osoba způsobilá k právním úkonům, která je tímto úkolem předem pověřena a je s tím srozuměna. Nemůže to být tedy osoba zcela náhodně přítomná. Zákon výslovně neurčuje, zda svědci musí být obeznámeni s obsahem závěti, ani aby jim byla nahlas přečtena.⁵³ Z tohoto usuzuji skutečnost, že závěť může být sepsána v libovolném jazyce, kterému rozumí zůstavitel, svědci tento jazyk znát nemusí. Zde spatřuji nedokonalost ustanovení § 476e ObčZ, které určuje, že „*svědky nemohou být osoby nevidomé, neslyšící, ty které neznají jazyk, ve kterém se projeví vůle činí a osoby, které mají podle závěti dědit.*“ Z tohoto ustanovení se může snadno nesprávně odvodit, že jazyk, kterým je poslední vůle sepsána, musí znát i svědci. Pokud vycházím z toho, že svědci nemusí znát obsah závěti, domnívám se,

⁵² Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 76 s.

⁵³ Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002. 412 s.

že ani nemusí rozumět jazyku, v němž je závěť sepsána, pouze musí znát jazyk, ve kterém zůstavitel výslovně deklaruje, že se jedná o jeho poslední vůli.

Zákon dále výslovně neupravuje, jaké datum má být na alografní závěti napsáno. Existují dvě možnosti, uvést datum podpisu závěti zůstavitelem nebo datum prohlášení učiněné zůstavitelem před svědky o tom, že daná listina je jeho poslední vůlí. Podle odborné literatury v právní teorii převládá názor, že pořizovatel nemusí podepsat závětní listinu ve shodný den se svědky, ale nejpozději v tento den. Vhodným argumentem pro podporu tohoto tvrzení by mohlo být ustanovení § 476 odst. 2 ObčZ, z něhož se dá odvodit, že na listině obsahující závěť musí být jen jedno konkrétní datum, a to pod sankcí neplatnosti závěti. Dané ustanovení již nehovoří o tom, čím podpis se vyžaduje. Alografní závěť totiž působí právní následky až podpisem svědků. Proto dovozujeme, že podpis ve smyslu § 476 odst. 2 je ten podpis, po kterém je listina schopna působit právní účinky, v případě závěti alografní tedy podpisy dvou svědků.⁵⁴ Proto obhajují názor, že podpis alografní závěti zůstavitelem by měl být učiněn nejpozději se svědky.

4.2.3 Závěť osoby, která nemůže číst nebo psát

Jedná se o méně častou formu závěti, která umožňuje osobám, které nemohou číst nebo psát, projevit svou poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky. K problematice závěti s předčítatelem (jak je uvedena v § 476c ObčZ) se vyjádřil ve své judikatuře také Nejvyšší soud. „*Jen takový zůstavitel, jemuž zdravotní nebo jiná překážka objektivně znemožňuje číst nebo psát, může platně pořídit závěť ve smyslu ustanovení § 476c obč. zák. (§ 40 odst. 1 obč. zák.)*“⁵⁵ Z předchozího tedy vyplývá, že touto formou závěti jsou oprávněni o svém majetku pořídit pro případ smrti pouze osoby s uvedeným handicapem, a to i v případě, že by tato porucha byla jen přechodného charakteru. Tyto osoby mohou platně pořídit závěť v soukromí domova, nevyžaduje se již přítomnost notáře, tak jak tomu bylo do roku 1991. Předpokladem platnosti tohoto typu závěti je současná přítomnost tří svědků. Před svědky je učiněn a písemně zachycen projev vůle zůstavitele. Závěť musí být těmto svědkům nahlas přečtena a poté jimi

⁵⁴ Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 79-80 s.

⁵⁵ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. 21 Cdo 2203/2006

podepsána. Takže na rozdíl od alografní závěti musí v tomto případě svědci znát obsah závěti a musí rozumět jazyku, ve kterém byla sepsána. Zůstavitel po přečtení závěti musí ještě projevit (např. pokynutím hlavou či rukou), že listina skutečně obsahuje jeho poslední vůli. Zákon v souvislosti s tímto typem závěti užívá pojmu pisatel, neboli osoba, která závěť podle projevu zůstavitele sepsala, a pojmu předčítatel neboli osoba, jenž napsanou závěť nahlas přečetla. Osoba pisatele nebo předčitatele může být současně svědkem pořizování závěti. Ale zároveň platí podmínka, že pisatel a předčítatel nesmí být jedna a táž osoba z toho důvodu, aby se zamezilo případnému zfalšování poslední vůle zůstavitele. Na osoby pisatele a předčitatele zákon klade stejné obecné podmínky, jako na svědky podle ustanovení § 476e občanského zákoníku. V zápisu musí být přesně uvedeno, kdo listinu sepsal, kdo ji přečetl a také způsob, jakým zůstavitel dal najevo svůj souhlas s tím, že listina obsahuje jeho vůli.⁵⁶

V situaci, kdy zůstavitel je osoba, jenž nemůže jen psát, ale číst ano, je možné, aby zůstavitel byl současně předčítatelem závěti. Rozdílem od alografní závěti by v tomto případě byla absence vlastnoručního podpisu zůstavitele.

V závěti osoby, která nemůže číst nebo psát, je nutné vždy tuto skutečnost uvést, čímž se odůvodní, proč nemohla být pořízena závěť alografní nebo holografní. Rozhodně není chybou blíže specifikovat příčinu, z které plyne, že zůstavitel není schopen číst nebo psát (např. pro poranění ruky).⁵⁷

4.2.4 Závěť formou notářského zápisu

Závěť ve formě notářského zápisu je poslední možnou formou sepsání závěti. Normy upravující obecně notářské zápisy nalezneme v ustanoveních § 62 - 71 notářského řádu.⁵⁸ Notářský zápis je oprávněn sepsat od 1. 1. 1993 notář, kterým je fyzická osoba splňující podmínky dané notářským řádem. Do té doby bylo sepisování obdobných listin v kompetenci státních notářů.

Při sepisování závěti formou notářského zápisu jsou notář a pracovníci notářské kanceláře povinni dodržovat mlčenlivost ohledně skutečností souvisejících s danou závětí. Notářský zápis o závěti je veřejnou listinou, což

⁵⁶ Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002. 412 s.

⁵⁷ Muzikář, L., Holub, M., a kol. *Občanský zákoník- komentář*. Svazek I. Praha: Linde, 2003. 672 s.

⁵⁸ zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)

znamená, že pravdivost obsahu této listiny je presumována, není-li prokázán opak. V případě sporu o pravdivost toho, co závět obsahuje, leží důkazní břemeno na straně, jenž pravdivost rozporuje.

Obsahovými náležitostmi notářského zápisu o závěti se podle ustanovení § 63 odst. 1 notářského řádu rozumí informace o místě, dni, měsíci a roku právního jednání, jméno a příjmení notáře a jeho sídlo, dále jméno, příjmení, bydliště a rodné číslo, případně datum narození pořizovatele závěti, a dále svědků, důvěrníků a tlumočnicků, byla-li jejich přítomnost nutná, a také prohlášení pořizovatele závěti, že je způsobilý k právním úkonům. Další nezbytnou náležitostí je údaj o ověření totožnosti všech účastníků, a také otisk úředního razítka notáře a jeho podpis.

Notářský zápis o závěti je možné sepsat před libovolným notářem bez přihlídnutí na trvalé bydliště pořizovatele. Přípustným jazykem pro sepsání je pouze český nebo slovenský jazyk, je nezbytné přibrat tlumočnicka, nezná-li pořizovatel ani jeden jazyk. Tato podmínka se neužije v případě, že notář ovládá jazyk, jakým hovoří pořizovatel. Byl-li k sepisování závěti přibrán tlumočnick, musí pak notářský zápis podepsat a přidat otisk svého úředního razítka.⁵⁹

Závěti ve formě notářského zápisu může pořídít jakákoli fyzická osoba, která k tomu má testovací způsobilost. Tato forma dané osobě poskytuje jistotu, že její poslední vůle obsahuje všechny potřebné náležitosti a je podle práva bezvadná, jelikož byla sepsána způsobem a osobou z právního hlediska nejvíce povolanou. Zákon dále stanovuje případy, kdy pořizovatel musí zřídit závět' ve formě notářského zápisu obligatorně.

Díky novele občanského zákoníku účinné od roku 1992 je tento typ závěti obligatorní pro osoby starší 15 a mladší 18 let za předpokladu, že nenabýly způsobilosti k právním úkonům uzavřením manželství. Pokud pořizuje závět' formou notářského zápisu osoba starší 15 a mladší 18 let, děje se tak bez účasti jejího zákonného zástupce či dalších osob, kromě notáře. K danému jednání není nutný ani souhlas soudu.⁶⁰ Nezletilí, kteří dovršili 15. rok věku, nejsou nijak omezení ve své pořizovací svobodě a mohou tak pořídít o celém svém majetku, nikoli jen o části majetku, který získali vlastní prací.

⁵⁹ Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 83 s.

⁶⁰ Mikeš, J., Muzikář, L., *Dědické právo*. Praha: Linde, 2003. 96 s.

Závěť pořízená formou notářského zápisu je také obligatorní, pokud jí zůstavitel zamýšlí zřídit nadaci či nadační fond podle zákona č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. Pořizovatel je v tomto případě povinen v závěti uvést určité náležitosti, zejména název nadace nebo nadačního fondu, ohraničit účel, k němuž se zřizuje, stanovit hodnotu majetkového vkladu a určit osobu, která ustanoví členy orgánů nadace nebo nadačního fondu. Závěť ve formě notářského zápisu rovněž obligatorně pořizují o své poslední vůli osoby nevidomé a neslyšící. V daném případě musí listina obsahovat poučení o tom, kdo listinu napsal a kdo nahlas přečetl a jakým způsobem pořizovatel stvrdil, že listina obsahuje jeho skutečnou vůli. Obsah listiny musí být přetlumočen do znakové řeči a listinu musí podepsat všichni svědci, a to dle § 476d odst. 5 ObčZ.

Sepsaný notářský zápis o závěti se uloží u notáře. Opis o notářském zápisu je podle § 91 odst. 3 not. řádu možné vydat pouze zůstaviteli nebo jeho zmocněnci, který se musí prokázat plnou mocí s úředně ověřeným podpisem. Notář je mimo uložení závěti povinen učinit záznam o jejím sepsání do centrální evidence závětí vedené Notářskou komorou České republiky. Centrální evidence závětí je elektronický neveřejný seznam fungující od roku 2001, kde se evidují závěti, listiny o vydědění a listiny o ustanovení správce dědictví. Slouží k rychlému a snadnému dohledání těchto listin. Lustraci v centrální evidenci závětí provádí notář jako soudní komisař bez odkladů po zahájení dědického řízení.

4.3 Vydědění

Vydědění potomka bývá v běžném každodenním životě člověka často bráno s humorem. Existují však případy, kdy z důvodu hrubě narušených rodinných vztahů nebo složité životní situace je vydědění potomka více než vhodné. Proto se domnívám, že není na místě ho zlehčovat. Do původní podoby občanského zákoníku v roce 1964 nebyl institut vydědění vůbec začleněn. Dnes lze na tuto skutečnost nahlížet jako na chybu socialistického zákonodárství, která nebyla v té době ojedinělá. Následující několikaletá praxe samozřejmě ukázala, že vydědění má v dědickém právu svůj nepochybný význam, a proto bylo znovu začleněno do

občanského práva v roce 1983.⁶¹ Došlo však pouze k přidání jediného paragrafu, který dával možnost vydědit potomka zůstavitele pro jeden konkrétní čin. V souvislosti s demokratickými změnami v naší společnosti přinesl rok 1991 nové vyjádření důvodů pro vydědění tak, jak je známe v dnešní podobě.

Institut vydědění se vztahuje pouze na určitý okruh dědiců, a to pouze na tzv. neopomenutelné dědice. Pokud by se mělo vydědění vztahovat na jiné osoby, můžeme hovořit o tzv. negativní závěti. Negativní závěť je však z pohledu právních teoretiků považována za nepřijatelnou. Podporou tohoto tvrzení je podle mého názoru fakt, že negativní závěť nespĺňuje podstatnou obsahovou náležitost poslední vůle, a sice vymezení dědiců, jelikož negativní závěť pouze říká, kdo dědicem není. Vydědění lze definovat jako jednostranný právní úkon zůstavitele, kterým zůstavitel projevuje svou vůli k tomu, aby byl jeho potomek vyloučen z dědické posloupnosti. Potomka lze vydědit také jen částečně, což znamená, že bude z části omezen na svém dědickém nároku. Tato možnost je považována za velmi opodstatněnou, protože uznává faktické přání zůstavitele. Zůstavitel je oprávněn vydědit jak pouze jednoho svého potomka, tak i všechny. Může tak provést sepsáním samostatné listiny o vydědění, či skutečnost, že zbavuje svého potomka dědického nároku, uvést do své závěti, resp. její části týkající se vydědění. Projev svobodného rozhodnutí vydědit potomka je velmi obdobně jako závěť samotná osobním úkonem zůstavitele. Nemůže se pro tento úkon nechat nikým zastoupit, musí jej učinit srozumitelně a určitě. Jinými slovy úmysl vydědit konkrétního potomka musí být z jeho projevu vůle patrný.⁶²

Nezbytnou obsahovou náležitostí listiny o vydědění či části závěti obsahující vydědění je uvedení zákonného důvodu či důvodů (je-li jich více) pro vydědění. Není dostačující, aby daný důvod pouze fakticky existoval, musí být zůstavitelem také konstatován, včetně uvedení skutečnosti, jenž tento důvod zakládá. Zákonné důvody pro vydědění vymezuje občanský zákoník v ustanovení § 469. „Zůstavitel může vydědit potomka jestliže:

- a) v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech,

⁶¹ zákon č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy

⁶² Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002. 412 s.

- b) *o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl,*
- c) *byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku nebo*
- d) *trvale vede nezřízený život.*“

K prvnímu důvodu je třeba uvést, že potomek by měl mít faktickou možnost postarat se o zůstavitele a poskytnout mu potřebnou pomoc. Např. pokud potomek bude sám těžce nemocný nebo se bude nacházet ve vážné finanční tísní, tento důvod nelze považovat za relevantní. Obdobně by se nejednalo o důvod k vydědění potomka, který pomoc zůstaviteli nabídl a byl odmítnut, ať již zůstavitelem samotným či jeho osobou blízkou.

Jako druhý důvod k vydědění potomka zákon uvádí skutečnost trvalého neprojevení opravdového zájmu o zůstavitele. Podstatnou náležitostí, aby tento důvod byl naplněn, je trvalost neprojevování zájmu o zůstavitele. Skutečnost, že potomek jednou nezašle zůstaviteli blahopřání k narozeninám nebo k Vánocům, se jistě mezi důvod vydědění neřadí.⁶³ Zákon specifikuje zájem o zůstavitele jako opravdový. Z toho dovozují, že pokud by zájem ze strany potomka o osobu zůstavitele byl čistě účelový nebo předstíraný, mohlo by to také zakládat důvod pro vydědění, obzvláště v kombinaci s jiným důvodem. Praxe jednoznačně potvrzuje, že právě tento důvod je zůstaviteli nejčastěji uváděn v listinách o vydědění. Soudní judikatura se k danému důvodu pro vydědění vyjádřila následovně: „*Pro posouzení důvodů vydědění podle ustanovení § 469a odst. 1 písm. b) o. z. je třeba rovněž zjišťovat, zda potomek zůstavitele měl reálnou možnost o zůstavitele projevit opravdový zájem, který by jako potomek měl projevit, tj. zda zůstavitel měl sám zájem se s potomkem stýkat a udržovat s ním běžné příbuzenské vztahy.*“⁶⁴

Prokazování obou výše zmíněných důvodů se v praxi jeví jako obtížné. Potomek, kterému hrozí vydědění, má právo se hájit proti vůli zůstavitele ve sporném řízení před soudem, jenž není součástí dědického řízení. Do té doby, než je ve sporu rozhodnuto, dědické řízení se vždy přerušuje. Pozice zůstavitele je ve

⁶³ Muzikář, L., Holub, M., a kol. *Občanský zákoník- komentář*. Svazek I. Praha: Linde, 2003. 672 s.

⁶⁴ rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 8. 1996, 6 Co 10/96 publikovaném pod č. 23/1998 sb. rozh.

sporu znesnadněna tím, že už není mezi živými a nemůže se projednávání důkazů o důvodech vydědění účastnit. Často tedy dochází k situaci, kdy potomkům se podaří zpochybnit důvody pro vydědění a obhájí si tak cestu k dědickému nároku. Domnívám se, že to může být výsledek příliš obecné formulace prvních dvou zákonných důvodů pro vydědění potomka, které lze interpretovat ne úplně jednoznačně.

Třetím důvodem opravňujícím zůstavitele k vydědění je odsouzení potomka pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v délce alespoň jednoho roku. V daném případě se naprosto ztotožňuji s názorem V. Bednáře,⁶⁵ který o tomto důvodu pro vydědění hovoří jako o nejhůře zformulovaném. Důvod této kritiky spočívá v tom, že zákon neuvádí zásadní informaci, a sice zda se jedná o trest podmíněný či nepodmíněný. Dále je kritizována hranice trvání trestu - jeden rok - jako velmi přísná. Stejně tak považuji za zavádějící skutečnost, že se nečiní rozdíl mezi tím, zda potomek je odsouzen za pokus trestného činu nebo za dokonáný trestný čin. Celkově působí tento důvod pro vydědění příliš tvrdě v porovnání s ostatními zákonnými důvody.

Čtvrtým a zároveň posledním důvodem je trvale nezřízený život potomka. Do této kategorie se řadí např. nadměrné užívání alkoholu, toxikomanie nebo gamblerství. Avšak také v tomto případě se vyžaduje dlouhodobější jednání, které naplňuje některý ze sociálně patologických jevů.

Zákonný výčet důvodů pro vydědění potomka je jasně daný a zůstavitel jej nesmí nijak rozšiřovat. Zůstavitel není vázán projevem vůle o vydědění, a tak stejně jako u závěti je oprávněn jej zrušit. Problematickou může být otázka, zda může dojít k podmíněnému vydědění, a to vzhledem k tomu, že by se objevil důvod k vydědění někdy v budoucnu. S ohledem ale na výše zmíněný požadavek existence důvodu pro vydědění a jeho následné uvedení v listině o vydědění, lze snadno konstatovat, že podmíněně vydědit potomka nelze.⁶⁶

Institut vydědění je tady pro zůstavitele, kteří usuzují, že jejich potomci naplňují alespoň jeden z důvodů pro vydědění. Rozhodnou se tak vyloučit své děti z dědické posloupnosti, přičemž toto rozhodování není pro ně vždy lehké. V neposlední řadě je třeba uvést, že na uvolněný dědický podíl nastoupí potomci

⁶⁵ Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 101 s.

⁶⁶ Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002. 416 s.

dědice, jenž byl platně vyděděn. Zůstavitel v rámci svého rozhodování o vydědění je však oprávněn vztáhnout důsledky vydědění i na potomky dědice, jak praví § 469a odst. 2 ObčZ.

4.4 Zrušení závěti

Právo zrušit závěť je dalším osobním právem zůstavitele, jedná se o nezastupitelný úkon, kterého se zůstavitel nemůže předem platně vzdát. Zrušení poslední vůle je tedy plně v rukou zůstavitele i z toho důvodu, že právní účinky závěti vznikají až okamžikem smrti zůstavitele. Zákon poskytuje možnost zůstaviteli zrušit jím platně sepsanou závěť hned třemi způsoby, výjimku tvoří závěť pořízená formou notářského zápisu, kde se dovolují pouze dva způsoby zrušení.

4.4.1 Pořízení nové závěti

V praxi je tento způsob zrušení závěti uváděn jako nejčastější. Podmínkou platnosti každé závěti, jak již bylo v předchozí části práce uvedeno, je její řádné datování. Uvedením data podpisu závěti se předchází možným budoucím sporům o to, která závěť je pozdější. Zde totiž platí pravidlo, že zřízením novější platné závěti se ruší závěť předchozí, a to buď zcela, nebo z části.⁶⁷ Pokud nebude možné určit, která ze závětí byla pořízena dříve z důvodu stejného data podpisu, budou neplatné obě závěti.⁶⁸ Pravidlo o zrušení pozdější závěti tou novější se uplatní za předpokladu, že vedle sebe nemohou dané závěti obstát. Což demonstrují na příkladu, kdy zůstavitel odkáže veškerý svůj majetek v původní závěti svému synovi, ale v nové závěti ustanoví dědicem celého svého majetku svého bratra. Může se také stát, že závěti se obsahově překrývají jen z části – např. pořizovatel určí jako závětního dědice veškerého svého majetku svou manželku, ale v novější závěti stanoví, že dědicem jeho chalupy je jeho sestra. Důsledek daného případu bude takový, že sestra zdědí chalupu a veškerý ostatní majetek připadne manželce zůstavitele.⁶⁹ Naopak může nastat situace, kdy vedle

⁶⁷ Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002. 417 s.

⁶⁸ Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 88 s.

⁶⁹ Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press a.s., 2007. 82-83 s.

sebe existuje i několik závětí s různými daty, které si neodporují svým obsahem vůbec. Např. zůstavitel sepiše několik závětí a každou z nich pořídí o určité části svého majetku zvlášť.

Zrušení závěti může učinit zůstavitel buď výslovně tím, že prohlásí, že ruší dřívější závěť, nebo mlčky. Pokud tak učiní mlčky, nově sepsaná závěť sice nemá ve svém obsahu žádné prohlášení o zrušení předchozí poslední vůle, ale je z ní zjevné, že nová závěť nemůže obstát vedle té původní. Nevyžaduje se, aby nově pořízená závěť měla stejnou formu jako závěť dřívější, nejedná-li se ovšem o situaci, kdy zákon předepisuje určitou předem danou formu závěti vzhledem k osobě zůstavitele.

4.4.2 Odvolání závěti

Odvolání závěti je jednostranný úkon zůstavitele, kterým se původní závěť ruší celá nebo jen z části, aniž by vznikla nová závěť. Odvolání závěti by měl zůstavitel učinit za stejných podmínek, jaké jsou třeba k sepsání závěti, zvláště musí zůstavitel zachovat písemnou formu listiny o odvolání závěti. Na druhou stranu zákon nevyžaduje, aby závěť byla odvolána stejnou formou, jakou byla zřízena, např. závěť pořízenou ve formě notářského zápisu lze platně odvolat i vlastnoruční listinou o odvolání závěti.

4.4.3 Zničení listiny

Zničení listiny je jediný způsob zrušení závěti, který se nevztahuje na závěť pořízenou ve formě notářského zápisu. Jelikož závěť je v tomto případě uložena v bezpečí u notáře, kde byla sepsána. Zničením listiny se v praxi rozumí její roztrhání, spálení, vymazání textu, přeškrtnutí textu, přeškrtnutí podpisu a data v závěti uvedených.⁷⁰ Přeškrtnutí textu se může týkat jen jeho části, aniž by tak byla dotčena platnost zbylých ustanovení v závěti. Závěť je daným způsobem zrušena jen za splnění určitých podmínek. Za prvé k jejímu zničení musí dojít výlučně zůstavitelem, pokud by se tak stalo náhodou nebo z vůle jiné osoby, nejednalo by se o platné zrušení závěti. Druhou podmínkou je úmysl zůstavitele

⁷⁰ Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press a.s., 2007. 84 s.

svou závěť zničit. Může totiž nastat situace, kdy zůstavitel zničí závěť nechtěně, omylem nebo v důsledku nešťastné náhody. Primárně by v tomto případě nešlo o platné zrušení závěti, protože k tomuto cíli chyběl úmysl zůstavitele. Na druhou stranu pokud by zůstavitel nepořídil neprodleně novou závěť po tom, co ji nešťastnou náhodou zničil, lze o tomto jednání soudit tak, že jeho svobodné rozhodnutí směřovalo ke zničení závěti.⁷¹ Tímto svým chováním by zůstavitel totiž dal najevo, že se zničením listiny o závěti je smířen a zpětně tak uznal nechtěné zničení listiny jako projev své vůle.

Je sice méně časté, ale ne zcela nemožné, že poslední vůle je pořízena v několika vyhotoveních a zároveň všechna vyhotovení jsou platná. V daném případě, pokud se zůstavitel rozhodne pro zrušení závěti jejím zničením, bude muset zničit všechny stejnopisy závěti.⁷² Není dostačující, aby zničil pouze několik z nich nebo většinu, a to ani z důvodu, že by se ke zbývajícím stejnopisům, které pořídil, nemohl dostat. Pak by byla závěť stále platná, zůstavitel by mohl užít některý z ostatních způsobů zničení závěti.

⁷¹ Muzikář, L., Eliáš, K., a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Svazek I.* Praha: Linde, 2008. 1282 – 1283 s.

⁷² Mikeš, J., Muzikář, L., *Dědické právo.* Praha: Linde, 2007. 103 s.

5. Dědění ze závěti podle úpravy obsažené v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku

Následující kapitola bude věnována testamentární dědické posloupnosti obsažené v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku (dále jen nový občanský zákoník či NOZ). Dědické právo je upraveno v novém občanském zákoníku v části třetí, hlavě třetí a úpravě závěti konkrétně je věnováno 87 paragrafů. Zákonná úprava tohoto dědického titulu je tedy značně rozšířena v porovnání s předchozím kodexem soukromého práva. Pokrok nové úpravy rovněž spatřuji v řazení dědických titulů podle jejich právní síly, kdy nový občanský zákoník dává přednost dědění ze závěti či jiných forem pořízení pro případ smrti před děděním ze zákona oproti dosavadní úpravě v § 461 odst. 1 ObčZ. Nový kodex soukromého práva se tímto způsobem systematizace dědických titulů jednoznačně hlásí k jedné ze základních zásad demokratické úpravy dědického práva, a to k zásadě volnosti zůstavitele ve volbě dědice.

Dědické právo vzniká smrtí zůstavitele, jak o tom hovoří § 1479 NOZ. Tedy již není užito, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele, nýbrž je jen deklarováno, kdy dědické právo vzniká. K jasnému určení okamžiku nabytí dědictví zůstavitelem zde nedochází, protože to může být různé. Ne vždy je tím okamžikem nabytí vlastnického práva okamžik smrti, připouští se totiž užití podmínek v závěti, doložení času, příkazů, svěřeneckého nástupnictví, a tehdy dědic nabyde dědické právo až v pozdějším okamžiku, než je smrt zůstavitele.

Nový občanský zákoník zakládá tři právní důvody dědění, a to pořízení pro případ smrti, zákon a dědickou smlouvu. Pořízením pro případ smrti se rozumí závěť, dědická smlouva nebo dovětek.⁷³ Závěť je v novém občanském zákoníku v § 1494 odst. 1 určena jako „*odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz.*“ Zároveň dané ustanovení hovoří o tom, kdy je závěť neplatná. Je neplatná, pokud není zřejmé datum, kdy byla zřízena a pokud zároveň existuje více závětí pořízených jedním zůstavitelem, které si odporují anebo vztahuje-li zůstavitel v okamžiku pořízení závěti nějaké právní účinky. Závěť, obdobně jako je tomu podle stávající úpravy, musí splňovat náležitosti obecné a náležitosti

⁷³ Schelle K., Schelleová I., *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*, Praha: Linde Praha a.s., 2013, 49 s.

zvláštní. Vůle zůstavitele musí být učiněna opravdově, vážně a neomylně. Pro interpretaci závěti platí, že v nejasnostech má být co nejvíce vyhověno vůli a přání zůstavitele. Slova užitá v závěti se interpretují podle jejich obvyklého významu. Výjimkou může být případ, kdyby byl zůstavitel zvyklý daná slova užívat ve vlastním, specifickém smyslu.⁷⁴ Otázkou určení vůle zůstavitele se zabýval ve své judikatuře také Nejvyšší soud ČR, konkrétně v rozsudku ze dne 28. 11. 1986, pod sp. zn. 4 Cz 61/86: „K posouzení skutečné vůle pisatele závěti, jsou-li o ní pochybnosti, je třeba zjišťovat vedle znění textu listiny (slovního výkladu) všechny okolnosti, za nichž byl projev vůle o ustanoveních závětních dědiců učiněn a z nichž lze dovodit skutečnou vůli zůstavitele. Okolnosti případu jsou skutečností existující vně vlastního projevu vůle, a to i tehdy, když je předepsána písemná forma. Není napravováním neurčitosti projevu vůle, jestliže projev vůle je vykládán se zřetelem k okolnostem případu.“

Zůstavitel je oprávněn pořídit také dovětkem neboli kodicilem, jak ostatně bylo již zmíněno v kapitole 3.5. Zásadní rozdíl mezi závětí a kodicilem spočívá v tom, že závěti se povolává dědic a určuje se velikost dědického podílu. Dovětkem se činí jiná opatření pro případ smrti, povolává se odkazovník, ukládá se podmínka či příkaz. Kodicil může být obsažen přímo v závěti či existovat samostatně, podle toho pak rozlišujeme kodicil testamentární a intestátní. Dovětek sám o sobě není dědickým titulem.

5.1 Pořizovací způsobilost

Pořídit platnou závěť je oprávněna osoba svéprávná (podle terminologie NOZ, která bude dále v této kapitole užívána). Svěprávností se zabývá § 30 NOZ: „Plně svéprávným se člověk stává zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku.“ Důvody nezpůsobilosti pro sepsání platné závěti jsou pak nedostatek věku osoby nebo duševní porucha osoby. I na tyto případy ovšem zákon pamatuje, jelikož ten, kdo dovršil patnácti let věku a dosud nenabyl plné svéprávnosti, smí pořídit platnou závěť i bez souhlasu zákonného zástupce formou veřejné listiny (viz. §1526 NOZ). Dále zákon připouští možnost platně pořídit závěť i osobě, která je v důsledku zdravotního stavu ve své svéprávnosti omezena.

⁷⁴ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 280-281 s.

A sice uzdravila-li se daná osoba do té míry, že je schopna projevit svou vůli, může pak pořídit pro případ smrti v jakékoli formě. Přísnější regule dále zákon stanovuje u osob, které byly ve svéprávnosti omezeny z obecných, blíže neurčených důvodů. Zde se podle § 1528 odst. 1 vyžaduje pořízení pouze ve formě veřejné listiny, zejména tedy v podobě notářského zápisu. Osoby omezené ve svéprávnosti z důvodu chorobné závislosti na alkoholu, psychotropních látkách nebo obdobných přípravcích či jedech nebo pro chorobnou závislost na hráčekké vášni, jsou oprávněny v rozsahu omezení pořídit jakoukoli předepsanou formou. Dané osoby jsou však omezeny ve své pořizovací způsobilosti, tím, že mohou platně pořídit jen o polovině pozůstalosti, ledaže by zákonným dědicem byl pouze stát, pak mají pořizovací volnost úplnou.⁷⁵ Otázka, které se možná v souvislosti se zmíněným ustanovením § 1528 odst. 2 nabízí, je, o čem budou „osoby závislé“ závěť vlastně pořizovat. Zda vůbec bude toto ustanovení v praxi uplatněno, jelikož většinou se jedná o osoby nemajetné. Na druhou stranu by bylo diskriminující těmto osobám pořizovací právo úplně odejmout, takže určité opodstatnění tohoto ustanovení tu je.

5.2 Účinky omylu v závěti

Ustanovení závěti bude relativně neplatné, jestliže bude stižena podstatným omylem zůstavitele. Podstatný omyl definuje nový občanský zákoník v ustanovení § 1530, a to jako omyl týkající se osoby, které se něco zůstavuje, týkající se podílu v závěti určeném, týkající se věcí, které se zůstávají. A dále pokud se omyl týká podstatných vlastností věcí, tzn. takových vlastností, při jejichž znalosti by zůstavitel věci neurčil tak, jak je určil. Vyjde-li najevo, že zůstavitel jen nesprávně popsal určitou osobu nebo věc, nezakládá to důvod pro neplatnost ustanovení závěti, není to tedy podstatným omylem.

Dalším možnou situací je omyl v pohnutce, který způsobuje neplatnost ustanovení závěti, kterého se omyl týká, jak je patrné z § 1531 NOZ.

⁷⁵ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 283 s.

5.3 Typy závěti

V novém občanském zákoníku jsou obsaženy tradiční druhy závěti, tedy závěť holografní, alografní a závěť formou veřejné listiny. Značný posun od současné úpravy přináší zavedení tzv. závětí privilegovaných, které jsou zcela běžné v jiných právních řádech Evropy, např. v německém, polském nebo rakouském právu.⁷⁶

5.3.1 Závěti písemné

Závěti písemné můžeme dělit podle odlišných kritérií. Nový občanský zákoník volí kritérium třídění podle toho, zda byla závěť pořízená soukromou listinou nebo veřejnou listinou. Soukromě pořízená závěť může mít podobu holografní závěti, tj. závěti vlastnoručně sepsané a podepsané zůstavitelem, a to beze svědků. Z uvedeného lze tedy konstatovat, že ustanovení týkající se holografní závěti nedoznala žádné změny. Druhou podobu závěti pořízené soukromou listinou je závěť alografní. Tento typ závěti pro lepší pochopení rozlišujeme ještě na alografní závěť obecnou a zvláštní. Alografní závěť obecná je taková závěť, kterou zůstavitel sepíše jiným způsobem než vlastní rukou, vlastnoručně podepíše a před dvěma svědky současně prohlásí, že to, co je obsaženo v listině, je jeho poslední vůle.⁷⁷ Zvláštní alografní závěť zákon předepisuje pro osoby s různým smyslovým postižením. Podle povahy zůstavitelova postižení se pak odlišuje způsob poznamenání poslední vůle, počet a funkce svědků či přečtení závěti nahlas a její podepsání. Konkrétně je alografní zvláštní závěť upravena v § 1535 NOZ: *„Je-li zůstavitel nevidomý, projeví poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky v listině, která musí být nahlas přečtena svědkem, který závěť nepsal. Zůstavitel před svědky potvrdí, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Je-li zůstavitel osobou se smyslovým postižením a nemůže-li číst nebo psát, projeví poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky v listině, jejíž obsah musí být tlumočen zvláštním způsobem dorozumívání, který si zůstavitel zvolí, svědkem, který závěť nepsal; všichni svědci musí ovládat způsob dorozumívání, kterým je obsah listiny tlumočen. Zůstavitel*

⁷⁶ Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 130 s.

⁷⁷ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 284 s.

zvoleným způsobem dorozumívání před svědky potvrdí, že listina obsahuje jeho poslední vůli.“ V daném typu závěti lze odkázat na předchozí kapitolu, jelikož i podle nové úpravy musí být výslovně uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo závěť napsal, kdo ji přečetl a další náležitosti vyplývající z § 1536 NOZ. Nový občanský zákoník zavádí také důležité pravidlo ohledně podpisu tohoto druhu závěti. Závětní listinu musí podepsat i zůstavitel, pokud nemůže psát, učiní na listinu alespoň znamení (otisk dlaně, chodidla), jak je patrné z § 563 NOZ. Dané pravidlo má dle mého názoru ještě více podpořit znesnadnění falšování závětní listiny.

Další možností jak projevit poslední vůli je sepsání závěti formou veřejné listiny. Nová úprava v případě tohoto typu závěti nedoznala velkých změn. Nový občanský zákoník ve shodě se současnou úpravou ponechává tuto možnost komukoli, kdo je svéprávný. Dále může pořídit pro případ smrti ve formě veřejné listiny osoba starší patnáct let, která nenabyla plné svéprávnosti, a to bez souhlasu zákonného zástupce. Výhradně v této formě jsou oprávněny pořídit závěť osoby omezené ve svéprávnosti, a to v rámci svého omezení.⁷⁸ Nutno poznamenat, že nový občanský zákoník používá pojem „veřejná listina“ místo „notářský zápis“. Veřejná listina je totiž pojem širší, zahrnuje jak notářský zápis, tak např. i privilegovanou závěť, a proto si myslím, že užití tohoto pojmu je více než vhodné. Další regule, kterou nová úprava přináší v § 1538 NOZ, je to, že u veřejné listiny o závěti existuje povinnost sepisujícího přesvědčit se o tom, zda je sepisováno s rozvahou, vážně a bez donucení. Zatím toto pravidlo existovalo jen v podmínkách notářského řádu. Domnívám se, že bylo převzato i do NOZ právě z důvodu, že závěť formou veřejné listiny se už neomezuje jen na sepisování před notářem.

5.3.2 Závěti privilegované

Nově se v dědickém právu znovuzavádí institut tzv. závěti s úlevami. Tzn., že pouze u závěti s úlevami není vyžadována písemná forma, zatímco u ostatních druhů závěti je dle § 1532 NOZ písemná forma nezbytná. Privilegované závěti, nebo chcete-li závěti s úlevami, se vrací do našeho právního řádu po více než

⁷⁸ Schelle K., Schelleová I., *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*, Praha: Linde Praha a.s., 2013, 59 s.

šedesáti letech. Naposledy byly užívány v obecném zákoníku občanském do roku 1950. Jejich hlavním smyslem je pamatovat na určité nestandardní situace, které mohou nastat v životě každého člověka. Jde o situace zapříčiněné neovlivnitelnými a nečekanými důvody. Může se tak stát, že člověk nemůže pořídit testament s veškerými náležitostmi, které vyžaduje právní předpis za normálních okolností.

„Navržená úprava privilegovaných závětí se inspiroje jak předválečnou osnovou, tak zvláště občanskými zákoníky rakouským, polským, německým, švýcarským, francouzským, italským a nizozemským. Rovněž bere v úvahu, že i nové civilní kodifikace přijaté v postkomunistických zemích po r. 1990 stejný institut obnovují. Poukázat lze na nové občanské zákoníky Albánie, Ruska, Litvy nebo Moldávie.“⁷⁹

Proto existují úlevy při pořizování závěti, které jsou kodifikované v § 1542-1549 NOZ, a pro lepší orientaci je můžeme členit tento druh závěti na závěť ústní, závěť učiněnou před starostou obce, závěť pořízenou před velitelem námořního plavidla nebo kapitánem letadla a závěť pořízená před velitelem vojenské jednotky.

5.3.2.1 Ústní závěť

Zákonnými podmínkami pro možnost sepsání této závěti jsou nenadálá událost v patrném a bezprostředním nebezpečí a zároveň současná přítomnost tří svědků. Svědkům je pouze doporučeno pořídit o projevu vůle zůstavitele, neučiní-li tak, je klíčový soudní protokol o výslechu svědků. Důležité je, aby vypovídali všichni tři svědci. Pokud jeden z nich není vyslechnut (např. zemřel při té nenadálé události), pak tato závěť není uznaná. Časová platnost závěti je omezená jen na dva týdny, je-li zůstavitel naživu. Do této lhůty se nezapočítává doba, ve které zůstavitel nemohl pořídit závěť ve formě veřejné listiny.

Kritici nové úpravy mohou namítat, že v případě této formy závěti bude v budoucnu docházet k podvodům a snadnému falšování. Já si to tak zcela nemyslím a obhajuji svůj názor tím, že podmínky pro sepsání této závěti

⁷⁹ Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – výklad původních § 1368 až § 1375

(nenadálá událost, bezprostřední ohrožení života a tři svědci) jsou natolik striktní, že nebude snadné je obejít.

5.3.2.2 Závěť s úlevami učiněná před starostou obce

Pokud bude existovat důvodná obava, že by zůstavitel nemohl pořídit závěť ve formě veřejné listiny, je pořizovatel oprávněn zřídit závěť též před starostou obce nebo osobou pověřenou vykonávat pravomoc starosty. Podmínkou této závěti je také přítomnost dvou svědků.⁸⁰ V praxi se postupuje tak, že starosta projev vůle zaznamená, následně závěť podepíše společně se svědky. Po té je nahlas přečtena zůstaviteli a ten ji potvrdí. Na takto pořízenou závěť se pohlíží jako na veřejnou listinu (obec zařídí bez zbytečného odkladu notářskou úschovu)⁸¹ a právě v tom, spatřují ono privilegium či úlevu závěti, kdy závěť, která by za normálních okolností byla prostou alografní závětí, se zde považuje za veřejnou listinu.

5.3.2.3 Závěť s úlevami učiněná před velitelem námořního plavidla nebo letadla

Podmínkou k sepsání této privilegované závěti je vážný důvod zůstavitele, který ho vede k pořízení závěti na palubě námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou ČR nebo letadla zapsaného v leteckém rejstříku v ČR. Poslední vůli pořizovatele musí zaznamenat velitel námořního plavidla nebo letadla za přítomnosti dvou svědků. Velitel plavidla nebo letadla povinnost zaznamenat poslední vůli nemá vždy. Např. pokud by sepsování závěti bránilo zajištění bezpečnosti plavby nebo letu, může to velitel odmítnout. V ustanovení § 1544 odst. 2 NOZ je také upraveno, kde a jak má být závěť zaznamenána. Konkrétně v případě námořního plavidla se závěť zaznamená v lodním deníku a bez prodlení se předá zastupitelskému úřadu České republiky, který se nachází nejbližší přístavu, do kterého plavidlo připluje. V případě letadla se postupuje analogicky, s tím rozdílem, že závěť je zaznamenána do palubního deníku.

⁸⁰ Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 132 s

⁸¹ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 285 s.

5.3.2.4 Závěť s úlevami učiněná před velitelem vojenské jednotky České republiky

Úleva daného typu závěti spočívá v možnosti zaznamenat závěť vojáka nebo jiné osoby náležející k ozbrojeným silám při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenské operaci. Poslední vůle je zaznamenána velitelem vojenské jednotky ČR, nebo jiným vojákem v hodnosti důstojníka nebo vyšší hodnosti. Obdobně jako v předešlých dvou případech se i zde vyžaduje přítomnost dvou svědků. Takto sepsaná závěť je odevzdána veliteli nadřízeného velitelství a odtud se bez odkladu předá Ministerstvu obrany ČR, jak plyne z § 1545 odst. 2. Daný typ závěti nalezne zřejmě své uplatnění v zahraničních misích vojáků České republiky. Poslední tři jmenované druhy závěti jsou časově omezeny, nenastane-li smrt zůstavitele, pozbývají platnosti uplynutím lhůty tři měsíců ode dne pořízení.⁸²

5.4 Svědkové závěti

Otázka svědků závěti je upravena v ustanoveních § 1539-1541 NOZ. „Svědci se zúčastní pořizování závěti takovým způsobem, aby byli s to potvrdit, že zůstavitel a pořizovatel jsou jedna a táž osoba. Svědek se podepíše na listinu obsahující závěť; k podpisu zpravidla připojí doložku poukazující na jeho vlastnost jako svědka a údaje, podle nichž ho lze zjistit.“

Nový občanský zákoník pozměňuje měřítko pro osoby svědků, nově jsou totiž vyloučeny jen nesvéprávné osoby a osoby neznalého jazyka nebo použitého způsobu dorozumívání.⁸³ Je možné logicky odvodit, že svědkem závěti nesmí být ani dědic či odkazovník, a dokonce ani osoba blízká dědici nebo odkazovníku.⁸⁴ Okruh osob nezpůsobilých svědčit o tom, co se zůstavuje, byl nově rozšířen i na zaměstnance dědice nebo odkazovníka. Výjimka z tohoto pravidla je možná

⁸² Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 285 s.

⁸³ Bělohlávek, A. J., Černý, F., Jungwirthová, M., Klíma, P., Profeldová, T., Šrotová, E., *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 485 s.

⁸⁴ Schelle K., Schelleová I., *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*, Praha: Linde Praha a.s., 2013, 60 s.

jen případě sepsání vlastnoruční závěti nebo za přítomnosti tří svědků, namísto původních dvou.⁸⁵

Obdobné nároky, jako jsou kladeny na osoby svědků, se vyžadují i v případě vykonavatele závěti nebo osoby, která působila během pořizování závěti jako pisatel, předčítatel, tlumočník nebo úřední osoba.

V neposlední řadě nutno zmínit skutečnost vyplývající z § 1550 NOZ, a sice že povinnost mlčenlivosti se nově týká všech osob působících při pořízení závěti nebo obdobném právním jednání. Oproti tomu stávající úprava vztahuje zmíněnou povinnost mlčenlivosti pouze na notáře a pracovníky notářské kanceláře.

5.5 Vedlejší ustanovení v závěti

Nový kodex občanského práva (podle mého názoru pokrokově) umožňuje připojit k závěti tzv. vedlejší doložky. Jsou jimi podmínka, doložka času a příkaz.

Pokud by zůstavitel stanovil ve své závěti nepřiměřené vedlejší doložky, zákon zaručuje ochranu dědici před tímto chováním zůstavitele, která je zakotvena v § 1551 a 1552 NOZ. Ve zmíněném ustanovení se hovoří o tom, že nebude přihlíženo k doložkám, které směřují ke zřejmému obtěžování dědice ze zjevné zůstavitelovy svévole. Dále se nebude přihlížet k doložkám zjevně odporujícím veřejnému pořádku nebo doložkám nesrozumitelným, ba dokonce nemožným.⁸⁶ Uvedené si dovoluji demonstrovat na příkladech. Pokud by zůstavitel Adam Novák podmínil nabytí dědictví tím, že jeho vnuk jako dědic se postará o zůstavitelova labradora Huga, pak by tato podmínka byla platná. K doložce by se však nepřihlédlo, pokud by Adam Novák podmínil své dědictví péčí o smečku bojových pitbulů, kterou si opatřil těsně před smrtí, aby se svému vnukovi pomstil. V případě, že by Adam Novák ve své podmínce v závěti požadoval, aby se jeho vnuk oženil s jejich rodinnou známou, jednalo by se opět o podmínku, ke které se nepřihlíží. Jelikož v § 1552 NOZ se hovoří o tom, že: „*se nepřihlíží k vedlejší doložce, kterou zůstavitel ukládá dědici nebo odkazovníku, aby uzavřel či neuzavřel manželství, popřípadě aby v manželství setrval, anebo*

⁸⁵ Bělohlávek, A. J., Černý, F., Jungwirthová, M., Klíma, P., Profeldová, T., Šrotová, E., *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 485 s.

⁸⁶ Bělohlávek, A. J., Černý, F., Jungwirthová, M., Klíma, P., Profeldová, T., Šrotová, E., *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 492 s.

aby manželství zrušil.“ Na druhou stranu zůstavitel je naopak oprávněn někomu zřídít určité právo na dobu, než uzavře manželství.

Doložka času je ze své povahy institutem, který se blíží podmínce, avšak vykazuje jistý rozdíl. V porovnání s podmínkou, u které není jisté, zda v budoucnu nastane, doložka času je vázána k určité události v budoucnu, jež je nevyhnutelná. Doložka času má dvě podoby. Za první jí zůstavitel určuje, že dědic či odkazovník nabyde určité právo na omezenou dobu. Za druhé doložka času určuje, že dědic či odkazovník nabyde své právo být dědicem či odkazovníkem později, než v době smrti zůstavitele, jinými slovy určuje den, od kterého se právo uplatní.⁸⁷

Dalším typem vedlejší doložky podle NOZ je příkaz, kterým se zůstaviteli přiznává možnost přikázat dědicům, aby určitým způsobem konali, nebo se naopak určitého konání zdrželi. Vedlejší doložka týkající se příkazu je zmíněna v § 1551/1 a konkrétně potom upravena v § 1569 až § 1574 NOZ. Příkaz je pokládán za rozvazovací podmínku, ledaže zůstavitel stanoví něco jiného. V případě, že by zůstavitel dědici přikázal, aby vydal určité osobě část majetku, resp. určitou věc, jednání zůstavitele by se posuzovalo jako odkaz podle § 1594 NOZ, nikoli jako příkaz.⁸⁸

Otázkou vedlejších doložek v závěti se zabývá také jeden článek z odborného časopisu *Ad Notam*, který mne zaujal. Autorka článku porovnává úpravu některých pojmů NOZ s úpravou obecného zákoníku občanského, která zahrnovala právo zůstavitele omezit nebo změnit svoji poslední vůli. *„Omezení bylo možné výminkou, určením času, příkazem nebo projeveným úmyslem. Zanechal-li zůstavitel někomu něco s příkazem, posuzoval se tento příkaz jako rozvazovací výminka, že zůstavené má se zmařit nesplněním příkazu, viz § 709 o. z. o. Nešel-li příkaz přesně splnit, bylo nutné se snažit, aby alespoň přibližně, pokud možno, bylo příkazu vyhověno. Pokud ani toto nebylo možné, podržela obtížená osoba to, čím byla pamatována, pokud z vůle zůstavitele nevyplýval opak. Kdo však sám nebyl schopen splnit příkaz, pozbyl toho, co mu bylo zůstaveno. Ustanovení, kterým zůstavitel svému dědici ukládal jednání nemožné nebo nedovolené s dodatkem, že pokud nesplní příkaz, má poskytnout odkaz třetí*

⁸⁷ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 287 s.

⁸⁸ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 288 s.

*osobě, bylo neplatné. Vzešla-li pochybnost, zda-li nějaké nařízení má povahu výminky nebo příkazu, považovalo se za příkaz, protože příkaz dědice méně tíží.*⁸⁹

Vymáhat splnění vedlejší doložky v závěti je oprávněna osoba, v jejíž prospěch je vedlejší doložka zřízena. Dále je k tomu oprávněn vykonavatel závěti či jiná osoba povoláná v závěti. Z uvedeného vyplývá, že není třeba mít obavu, že by neexistovala žádná osoba, která by měla na splnění vedlejší doložky zájem. Např. zákonní dědicové budou mít silnou motivaci ke sledování splnění podmínek v závěti, v případě nesplnění by totiž přešla daná část dědictví na ně.

V závěru této podkapitoly bych se ráda ještě krátce zmínila o institutu vykonavatele závěti. Zařazení funkce vykonavatele závěti do nového občanského zákoníku bylo provedeno z důvodu posílení zásady dědického práva, a sice aby byla co nejlépe naplněna vůle zůstavitele. Problematiku funkce vykonavatele závěti najdeme pod § 1553 a násl. NOZ. Zůstavitel díky tomuto institutu je oprávněn určit osobu, která bude vykonávat jeho závěť. Dosud to bylo možné jen prostřednictvím správce dědictví.⁹⁰ Zůstavitel ve své závěti nejen určí osobu vykonavatele, ale zároveň uvede, jaké má vykonavatel povinnosti a zda a jak bude odměňován. Pokud se během dědického řízení zjistí, že byl vykonavatel závěti povolán, soud ho o tom vyrozumí.⁹¹ Autoři nového občanského zákoníku zřejmě vycházeli z toho, že vykonavatel závěti vůbec nemusí vědět, že bude vykonavatelem. Zákon mlčí o tom, zda vykonavatel musí funkci vždy přijmout. Vycházíme-li však z toho, že může z funkce kdykoli odstoupit (odstoupení nabývá účinnosti okamžikem doručení soudu), pak je možné soudit, že vykonavatele k jeho funkci nemůže nikdo nutit a nemusí ji přijmout. Tento můj názor podporuje i čl. 4 Listiny základních práv a svobod ČR, kde je stanoveno, že povinnosti mohou být ukládány pouze na základě zákona a v jeho mezích, tedy nikoli vůlí jednotlivce. Vykonavatelem závěti se může stát osoba blízká zůstaviteli, notář, advokát, ale také právnická osoba, jenž předmětem podnikání

⁸⁹ Kožušníková, V., Porovnání a výklad některých ustanovení nového občanského zákoníku a obecného zákoníku občanského týkajících se závěti, *Ad Notam: Časopis českého notářství*. Notářská komora ČR, 2013, č. 2., 3-4 s.

⁹⁰ Bělohávek, A. J., Černý, F., Jungwirthová, M., Klíma, P., Profeldová, T., Šrotová, E., *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 500 s.

⁹¹ Schelle K., Schelleová I., *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*, Praha: Linde Praha a.s., 2013, 64 s.

vyhovuje službám tohoto charakteru.⁹² Vykonavatel závěti je povinen starat se o řádné plnění zůstavitelovy poslední vůle s péčí řádného hospodáře. Naproti tomu k plnění jeho úkolu náleží i určitá práva, jako např. právo hájit před soudem platnost závěti, odporovat nezpůsobilost dědice nebo odkazovníka a celkově pečovat o splnění zůstavitelových pokynů a přání.

5.6 Zrušení závěti

Nový občanský zákoník, co se se úpravy zrušení závěti týče, vychází značně z právní úpravy dosavadní. Přiznává zůstaviteli právo zrušit závěť nebo její jednotlivá ustanovení kdykoli a předkládá k tomu dva možné způsoby. Závěť se zrušuje pořízením nové závěti nebo odvoláním závěti. Stročnost dosavadní úpravy se projevuje i v tomto případě, kdy zrušení závěti bylo věnováno jen jedno ustanovení. Nový občanský zákoník sice z původní úpravy vychází, ale zároveň ji více konkretizuje a rozšiřuje. Zrušení závěti jsou věnována ustanovení § 1575 – 1581 NOZ.

Základní pravidlo, že pořízení pozdější závěti ruší dřívější závěť, a to v rozsahu, v jakém nemůže vedle novější závěti obstát, zůstává stále stejné i v nové úpravě. K tomu však přibyla jedna výjimka obsažená v § 1580 NOZ, která připouští tzv. obživení závěti. V případě, že zůstavitel zruší novější závěť a tu dřívější zároveň zachová, má se za to, že dřívější závěť je stále platná a hledí se na ni, jako by nebyla zrušena.⁹³ Nové dědické právo tímto reaguje na fakt, že dnešní občanský zákoník tuto problematiku výslovně neupravuje. V NOZ je patrná inspirace obecným zákoníkem občanským, který ohledně institutu „obživení“ závěti měl poměrně jasno. *„Jestliže došlo ke zrušení posledního pořízení pozdějšího, došlo k „obživení“ posledního pořízení dřívějšího, pokud zůstalo zachováno. Toto se však týkalo pouze posledních pořízení písemných; pokud bylo dřívější poslední pořízení učiněno ústně, nedošlo k jeho „obživení“ zrušení posledního pořízení pozdějšího.“*⁹⁴

⁹² Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 286 s.

⁹³ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 289 s.

⁹⁴ Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 91 s.

Druhým možným způsobem zrušení závěti je odvolání závěti, které je možno učinit výslovně nebo mlčky (konkludentním jednáním). Výslovné odvolání závěti vyžaduje projev vůle zůstavitele, který je učiněný ve formě předepsané pro pořízení závěti, jak plyne z § 1577 NOZ. Odvolání závěti mlčky v sobě subsumuje jeden způsob zrušení závěti podle dosavadní úpravy, a sice zničení listiny. Dochází zde k jasnému a srozumitelnému upřesnění stávající úpravy, která pouze říká, že závěť se ruší zničením listiny, na níž byla sepsána (viz. § 480 odst. 2 ObčZ). NOZ navíc výslovně požaduje, aby k platnému odvolání závěti mlčky byly zničeny všechny stejnopisy závěti (pokud závěť existuje na více stejnopisech). Dále se podle § 1578 závěť ruší, porušil-li zůstavitel listinu jiným způsobem, nebo neobnovil-li závěť, ačkoli věděl, že listina byla zničena.

Pokud byla závěť pořízena formou veřejné listiny, je zůstavitel oprávněn kdykoli žádat o vydání závěti. Závěť je pak možno vydat jen zůstaviteli osobně. Vydáním závěti je považována za odvolanou a zůstavitele o tom řádně poučí osoba, jež mu závěť vydala. Jinými slovy již nebude o vydané závěti existovat záznam a dědicové se nebudou moci dozvědět o obsahu závěti. Položme si otázku, zda bude možné takto zrušenou závěť přivést opět k životu, např. pokud by si zrušení zůstavitel rozmyslel cestou domů potom, co mu byla závěť vydána. Možným řešením by dle mého názoru bylo, že zůstavitel vydanou listinu „přetvoří“ na klasickou alografní závěť za přítomnosti dvou svědků. Nutno zdůraznit, že by daná listina již nebyla považována za veřejnou listinu.

V situaci, kdy závěť byla uložena v úřední úschově a byla-li na žádost vydána pořizovateli, nemá její vydání právní následky odvolání.

V souvislosti se zásadou vzdání se práva, které má vzniknout v budoucnu, bylo začleněno do NOZ ustanovení § 1581. Hovoří se zde o tom, že pokud zůstavitel prohlásí za neplatná všechna jeho příští pořízení pro případ jeho smrti, či prohlásí za neplatná taková pořízení, která nebudou pořízena v určité formě, nebude k takovému prohlášení zůstavitele vůbec přihlíženo.⁹⁵

⁹⁵ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 289 s.

6. Komparace úprav dědění ze závěti

V této části práce se budu zabývat zásadními rozdíly mezi úpravami dědění ze závěti, které jsem zpozorovala během psaní předchozích kapitol. Bude se jednat o shrnutí poznatků, které nemusí být patrné z předešlého textu. Zároveň se pokusím o objektivní pohled na to, která z úprav je méně komplikovaná. Současná úprava dědického práva se postupně stala nevyhovující současným podmínkám, jelikož v sobě obsahuje pozůstatky doby, ve které celý občanský zákoník vznikl. Občanský zákoník z roku 1964 se výrazně odvrací od standardů právní kultury kontinentální Evropy a v zásadě i od právních tradic užívaných v tuzemsku. Časté změny a novely, které dle mého názoru nebyly pokaždé koncepčně vhodné, také na současný občanský zákoník mohly působit negativně. Nejen z uvedených důvodů shledávám potřebu nově kodifikovat celou oblast soukromého práva jako nutnou a v následujících letech tak jako tak nevyhnutelnou.

„Základním obecným ideovým zdrojem rekonstrukce je vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z r. 1937, který nebyl jako zákon přijat kvůli událostem následujícím po mnichovské dohodě. Z koncepčního hlediska má význam, že tento vládní návrh sledoval modernizační revizi rakouského obecného zákoníku občanského (ABGB) z r. 1811 v jeho konfrontaci s novějšími evropskými zákoníky, zejména německým a švýcarským. Se zřetelem k tomu je třeba zdůraznit, že se jednalo o návrh myšlenkově soudržný, s jasným filosofickým zázemím převzatým z rakouského zákoníku, koncepčně navazující na tradice střeoevropského právního myšlení. Je přirozené, že návrh občanského zákoníku připravený před sedmdesáti lety nemůže být plně inspirujícím legislativním materiálem pro současnost, neboť v mnohém zastaral. Naopak, musel být podroben podstatné obsahové revizi.“⁹⁶ Nový občanský zákoník obměňuje celé soukromé právo. Lze konstatovat, že i dědické právo doznalo zásadních změn. Rekonstrukce zavádí do tohoto právního odvětví řadu tradičních institutů, které na dlouhý čas z tuzemského právního řádu úplně nebo zčásti vymizely. Zároveň nutno poznamenat, že NOZ zachovává i řadu zažitých institutů, které se během praxe ukázaly jako vhodné. Tudíž chci zdůraznit, že ne vše, co dosud platilo v dědickém právu, bylo nevyhovující.

⁹⁶ Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – Obecná část.

6.1 Znovuzavedené instituty

Jeden z prvních rozdílů mezi úpravami, který bych chtěla zdůraznit, jsou již výše zmíněné znovuzavedené instituty, kterými jsou zejména dědická smlouva, odkaz a dovětek. Dědická smlouva je dalším dědickým titulem, došlo tedy k rozšíření dědických titulů ze stávajících dvou na tři. S novou úpravou se nemění možnost souběhu dědických titulů, dědická smlouva, závěť nebo zákon mohou působit vedle sebe (viz. 1476 NOZ). Co se týče problematiky dědické smlouvy lze odkázat na podkapitulu 3.5.1. Odkazem zřizuje zůstavitel v pořízení pro případ smrti povinnost dědici vydat odkazovníku předmět odkazu, kdy odkazovník musí být osoba způsobilá dědit, ovšem vůči zůstaviteli není dědicem. Dovětek slouží např. k nařízení odkazu nebo ustanovení podmínky dědici, nejedná se však o samostatný dědický titul.

Jako možná největší a nejrozsáhlejší změnu týkající se nové úpravy dědění ze závěti je třeba uvést navrácení institutu vedlejších doložek v závěti. Oproti dosavadní úpravě, která v § 478 ObčZ říká, že „jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají právní následky“, NOZ umožňuje zůstaviteli připojit k závěti podmínku, doložení času nebo příkaz. Soudobá úprava zřejmě tak v otázce podmínek závěti promítá do dědického práva totalitní zásadu, že *„v kapitalistickém řádu dědické právo rozšiřuje dispoziční svobodu soukromého vlastníka i za hranice jeho fyzického života. Vlastník mohl různými podmínkami a příkazy, připojenými k závěti, omezovat své právní nástupce. Jinak je tomu ve společnosti socialistické, kdy nová hospodářská struktura vytváří i nové dědické právo.“*⁹⁷ Nová úprava dědického práva neakceptuje totalitní přístup potlačující svobodnou vůli zůstavitele. Naopak podle NOZ se jeví jako naprosto přirozené a praktické poskytnout zůstaviteli možnost připojit k závěti určité instrukce, jak co nejúčelněji vypořádat majetkové poměry vzniklé z jeho celoživotního úsilí pro dobu po jeho skonu. Z těchto elementárních důvodů hodnotím znovuzavedení vedlejších doložek závěti jako kladný krok a přiblížení se k tradicím evropské právní kultury. Více k otázce vedlejších doložek viz podkapitola 5.5 této práce.

⁹⁷ Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – výklad původních § 1541 a § 1542.

6.2 Dědická nezpůsobilost

Problematické dědické nezpůsobilosti je věnována podkapitola 3.4.1, proto na tomto místě uvedu jen zásadní změny týkající se důvodů dědické nezpůsobilosti. Nová úprava v porovnání s původní z roku 1964 rozšiřuje důvody dědické nezpůsobilosti. První důvod (dopuštění se úmyslného trestného činu) je jen vhodněji formulován, jelikož nově se rozšířil okruh osob, vůči nimž směřuje spáchání úmyslného trestného činu dědicem. Tyto osoby nejsou určeny jako rodiče, ale předci a nikoli jako děti, nýbrž potomci. Další změna se týká formulace „kdo spáchal úmyslný trestný čin“, nově bude platit „kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu“. Tato změna má dle mého názoru za cíl vyloučit osoby, které by spáchaly čin, který má jinak znaky trestného činu. Nicméně se nejedná o trestný čin, protože zákon takové jednání nepovažuje za trestné.

Druhým důvodem dědické nezpůsobilosti je zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůli zůstavitele. NOZ odstraňuje nedostatek současného znění, jenž spočívá v tom, že v zákoně není jasně definováno ono zavrženíhodné jednání. Nově se uvádí demonstrativní výčet toho, jak může dojít k naplnění takového jednání proti poslední vůli. Zásadní změna se týká případného odpuštění zůstavitele vůči dědici. Dosavadní zákoník vychází z toho, že zůstavitel má možnost odpustit, ale už neurčuje jakou formou. Z toho bylo pak dovozováno, že to může učinit písemně, ústně, ale i konkludentně. Domnívám se, že odpuštění je dosti zásadní projev zůstavitele, a proto velice kladně hodnotím novou úpravu, která říká, že odpuštění musí být výslovné, nepostačí konkludentní. Obdobně má své opodstatnění závěr, že pokud se dědic dopustil více jednání naplňujících důvody nezpůsobilosti, tak mu zůstavitel musí odpustit každý konkrétní skutek. Podle mého názoru není dostačující prohlášení „odpouštím ti vše, co jsi spáchal.“

Nové dva důvody, způsobující dědickou nezpůsobilost, se v určitých věcech liší od prvních dvou. Za prvé tyto důvody směřují vůči konkrétním osobám, nikoli vůči neurčitému okruhu osob. A za druhé vylučují dané osoby pouze ze zákonné dědické posloupnosti, nikoli ze závětní. Nově danými důvody jsou domácí násilí, které na zůstaviteli páchal jeho manžel (podle § 1482 odst. 1 NOZ), a zbavení rodičovské odpovědnosti, což má za následek vyloučení rodiče ze zákonné dědické posloupnosti po dítěti podle § 1482 odst. 2 NOZ.

Důvody dědické nezpůsobilosti se mohou na první pohled zdát podobné důvodům vydědění, které budou zmíněny v pozdější části této kapitoly. Přesto si myslím, že nová úprava důvodů výše zmíněných má své opodstatnění. „*Vydědění předpokládá jednak zůstavitelovu vědomost o dědicově činu, jednak jeho aktivní projev vůle. Vydědění navíc připadá v úvahu jen u nepominutelných dědiců. Naproti tomu vyloučení dědice z dědění pro jeho dědickou nezpůsobilost zasahuje všechny osoby, které jinak jako dědici z posledního pořízení nebo ze zákona přicházejí v úvahu, a toto vyloučení působí ipso iure, bez zřetele na případnou vědomost či nevědomost zůstavitele, jsou-li pro to dány zákonné předpoklady.*“⁹⁸

6.3 Závěť

Ustanovení § 1494 odst. 1 NOZ vymezuje závěť jako „*odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti.*“ Srovnáme-li uvedené ustanovení se současným pravidlem obsaženým v § 477 odst. 1 ObčZ: „*V závěti zůstavitel ustanoví dědice, popřípadě určí jejich podíly nebo věci a práva, které jim mají připadnout,*“ pak na první pohled je možné odhalit rozdíl. Pokud zůstavitel pořídí o svém majetku tak, že někomu zanechá jen určitou věc nebo právo, nebude se jednat o závěť, nýbrž o dovětek.⁹⁹

Zůstavitel má možnost stanovit dědici velikost podílu na pozůstalosti různými způsoby. Může tak učinit podílem (např. jednou třetinou), ale také procentně. V praxi často dochází k situaci, že zůstavitel rozdělí největší části svého majetku bez určení podílu (např. bratrovi odkáže chalupu, manželce auto). Zůstavitel žije v přesvědčení, že odkázal vše, co má a se zbylým majetkem (hotovost, nábytek, počítač) jaksi nepočítá. Proto se domnívám, že do nové úpravy byly včleněny ustanovení § 1499 a § 1500 NOZ, které uvádí, že v daném případě zůstavitel zamýšlel celou pozůstalost odkázat závětním dědicům a podíly závětních dědiců se tak určí poměrem cen přikázaných věcí.¹⁰⁰

⁹⁸ Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – výklad původních § 1471 až § 1473.

⁹⁹ Šešina, M., Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam: Časopis českého notářství*. Notářská komora ČR, 2012, č. 3., 6 s.

¹⁰⁰ Šešina, M., Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam: Časopis českého notářství*. Notářská komora ČR, 2012, č. 3., 6 s.

6.3.1 Datování závěti

Nový občanský zákoník je jistě nositel značných změn v oblasti dědického práva, ale co se náležitostí závěti týče, k revolučním novinkám nedochází. Přesto je velmi důležité zdůraznit změnu, která vzbuzuje časté diskuse, a sice že po 1. lednu 2014 nebude již nutné uvést datum pořízení závěti. Zákonná úprava platná do 31. prosince 2013 striktně požaduje v § 476 odst. 2 ObčZ, aby v každé závěti byl „*uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, jinak je neplatná.*“ Datování závěti uvedené jiným způsobem, tedy např. „na Nový rok 2008“, tato úprava neakceptuje.

Otázka datování závěti prošla při tvorbě NOZ četnými diskusemi, původní návrh zrušit datum po vzoru ABGB úplně, byl smeten ze stolu. Občanský zákoník z roku 1811 totiž ve svém ustanovení § 578 uvádí: „*Kdo chce pořizovati beze svědků, nechť vlastní rukou napíše závěť nebo dovětek a vlastní rukou je svým jménem podepíše. Není sice nutno doložiti den, rok a místo, kdy pořízení bylo zřízeno, ale doporučuje se to, aby se předešlo sporům.*“

Výsledkem rekodifikace je tedy svobodná vůle zůstavitele v tom, zda datum uvést či nikoli. NOZ zároveň stanovuje určité výjimky, kdy je datování závěti povinné, jak je patrné z § 1494 odst. 1 NOZ. Z uvedeného plyne, že jak na holografní závěť, tak na alografní závěť bez řádného data pořízení se bude ve většině případů nahlížet jako na platnou. Nová úprava také již povoluje zůstaviteli uvést datum v závěti i jinak než přesným označením dne, měsíce a roku.¹⁰¹

Odpůrci této změny v dědickém právu zastávají názor, aby uvedení data, kdy zůstavitel závěť podepsal, nebylo zlehčováno a nadále bylo v závěti uváděno. Na podporu tohoto tvrzení lze zmínit příklad uveřejněný v článku „Závěť bez data? To bych nedoporučoval“ uveřejněném v časopise Ad Notam, č. 1/2013. „*V praxi může nastat případ, kdy dědic, který by jinak dědil ze zákona, ale v závěti není na něj pamatováno, se bude domáhat soudní žalobou určení neplatnosti závěti bez data, a to z důvodu duševní choroby jejího pořizovatele. V takovém případě bude nutno prokazovat stav této choroby v době, kdy k pořízení závěti skutečně došlo, aby soud mohl objektivně posoudit míru svéprávnosti zůstavitele v době sepisu této listiny. To u závěti, v níž nebude uvedeno datum jejího podpisu*

¹⁰¹ Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 130 s.

*pořizovatelem, bude velmi obtížné.*¹⁰² Musím konstatovat, že se ztotožňuji s uvedeným názorem odpůrce změny povinnosti uvést datum v závěti. Neboť je žádoucí, aby uvedení data při pořizování závěti, ať už holografní či alografní, bylo v této listině zachováno. Zákonná úprava by se měla dle mého mínění jasně vyjádřit, zda uvést datum závěti, či nikoli. Připouštění různých kompromisů není v tomto případě dobré a může vést ke zmatení pořizovatele závěti.

6.3.2 Forma závěti

Nová úprava dědického práva vyžaduje písemnou formu závěti, ledaže byla pořizena s úlevami. Rekodifikace tedy navazuje na formy závěti obsažené v současném občanském zákoníku, ale navíc počítá se znovuzavedením závěti s úlevami, tzv. privilegované závěti. NOZ člení závěť podle toho, zda byla pořizena soukromou listinou či veřejnou listinou. Do soukromě pořizovaných závětí se počítá závěť holografní a alografní, která se člení ještě na obecnou a zvláštní (viz podkapitola 5.3.1). U závěti pořizené formou veřejné listiny, může zůstavitel oproti soudobé úpravě, použít i jinou formu než pořízení notářským zápisem, ovšem tato forma závěti bude i nadále velmi častá.

Jak již bylo uvedeno, významnou změnou týkající se forem závěti, je obnovení institutu privilegovaných závětí. Možnost poříditi závěť touto formou existovala v našem právním řádu do roku 1950, byla součástí obecného zákoníku občanského. Není bez zajímavosti, že privilegované závěti mají svůj původ už v římském právu, které připouštělo zmírnění formálních požadavků závěti pořizované za mimořádných životních situací. Typicky se jednalo např. o testament pořizovaný na venkově, testament pořizovaný v době epidemie nakažlivých chorob či zvláštní případ testamentu – testament vojenský, jehož nejstarší formou byl tzv. testament v šiku.¹⁰³ NOZ se navrácí k závěti s úlevami v ustanoveních § 1542 až 1549. Připouští se několik možností, za kterých je zůstavitel oprávněn poříditi závěť v této neobvyklé podobě, které byly již uvedeny v kapitole 5.3.2.

¹⁰² Pěcha, F., Závěť bez data? To bych nedoporučoval. *Ad Notam: Časopis českého notářství*. Notářská komora ČR, 2013, č. 1., 14 s

¹⁰³ Křivská, M., Privilegované závěti. *Ad Notam: Časopis českého notářství*. Notářská komora ČR, 2013, č. 5., 9 s.

Domnívám se, že záměr autorů NOZ, proč obnovit institut privilegovaných závětí, spočíval primárně ve zlepšení pozice zůstavitele a posílení jeho pořizovací svobody. Na druhou stranu jistou obavu ve mně vzbuzuje fakt, že tento typ závěti bude pořizován ve stresových situacích a její pořizovatel nebude mít dostatek času si její obsah rozmyslet. Dále také může být pořizovatel ve vypjaté situaci snáze ovlivnitelný ve svém rozhodování. Zároveň bude v naprosté většině případů sepsána osobou bez právního vzdělání. Z těchto důvodů nezaujímám kladný postoj k tomu, že taková závěť bude mít ze zákona formu veřejné listiny. Otázkou zůstává, jak hojně bude možnost poříditi závěť s úlevami využívána. Zhodnocení jejího přínosu či případných nedostatků její právní úpravy přinese nejspíše až praxe.

6.3.3 Svědkové závěti

Novinkou týkající se úpravy svědků závěti oproti soudobé úpravě je bezesporu skutečnost, že se znovuzavádí pravidlo na ochranu svědka závěti. Tvůrci nové úpravy opět nezaprou již několikrát zmíněnou inspiraci ABGB. Svědek ke svému podpisu na závěti by měl připojit doložku poukazující na jeho vlastnost jako svědka a údaje, podle nichž ho lze zjistit, jak je patrné z § 1539 NOZ. Dané pravidlo bylo začleněno s úmyslem chránit svědka, jelikož svědek nemusí znát obsah závěti, tudíž vlastně nemusí vědět, co podepisuje. Nepoctivý zůstavitel by mohl svědka oklamat a dát mu podepsat např. směnku. V soudobém občanském zákoníku žádné takové užitečné pravidlo na ochranu svědka nenajdeme.

Svědkem závěti dle NOZ nemůže být dědic, odkazovník, osoba dědici blízká, osoba odkazovníku blízká, ani zaměstnanec dědice či odkazovníka.¹⁰⁴ NOZ mimo jiné rozšiřuje povinnost mlčenlivosti na všechny osoby, které působili při pořizování závěti nebo jiném právním jednání podle § 1550 NOZ. Současně je stanovena povinnost nahradit zůstaviteli újmu, která by byla způsobena porušením povinnosti mlčet o pořizování závěti. Doted' se povinnost mlčenlivosti vztahovala pouze na notáře.

¹⁰⁴ Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 284 s.

6.3.4 Zrušení závěti

Nové dědické právo upravuje v podstatě dvě formy zrušení závěti, a sice pořízení nové závěti a odvolání závěti. Současná úprava přidává k těmto dvěma možnostem ještě zničení listiny. NOZ vyžaduje zničení listiny, pokud dochází ke zrušení závěti mlčky. Co se týče možnosti zrušit závěť, k převratným změnám tedy v nové úpravě nedochází.

V souvislosti se zrušením závěti mě však zaujalo ustanovení § 1580 NOZ, které připouští tzv. obživnutí závěti: „*Zruší-li zůstavitel novější závěť, ale dřívější uchová, má se za to, že dřívější závěť nepozbyla platnost a hledí se na ni jako by nebyla zrušena.*“ Současná úprava dědického práva se výslovně otázkou obživnutí závěti nezabývá. Dnešní teorie i praxe se celkem jednoznačně drží názoru, který má naprosto opačný postoj k ustanovení § 1580 NOZ. A sice, že pozdější závěť zrušuje závěť dřívější bez ohledu na to, jestli bude závěť pozdější v budoucnu zrušena.¹⁰⁵ K otázce obživnutí závěti se vyjádřil ve své judikatuře i krajský soud v Brně. „*Platná závěť pozdější zrušuje závěť předcházející, pokud vedle ní nemůže obstát, již okamžikem, kdy byla zřízena. Na skutečnost, že závěť předcházející byla zrušena závětí pozdější, nemá žádný vliv, zda pozdější závěť existovala ještě v okamžiku smrti zůstavitele, nebo zda ji zůstavitel ještě za svého života odvolal, zrušil další závěti nebo zničil listinu, na niž byla závěť sepsána. Odvoláním, zrušením či zničením pozdější závěti nedojde k obnovení závěti předcházející.*“¹⁰⁶

6.3.5 Negativní závěť

V této části práce bych se ráda ještě krátce zmínila o tzv. negativní závěti. Negativní závěť je nově včleněna do ustanovení § 1649 odst. NOZ, které hovoří o tom, že: „*zůstavitel může prohlásit o některém z dědiců nikoli nepominutelných, jemuž svědčí zákonná dědická posloupnost, že pozůstalosti nenabude.*“ Jinými slovy zůstavitel je oprávněn určit, koho vylučuje z dědické posloupnosti, vyjma osoby nepominutelného dědice. Hlavní přínos zavedení negativní závěti spočívá v tom, že slouží jako alternativa k uvedení náhradního dědice. Namísto ustanovení náhradního dědice, který by se v některých případech určoval složitě, může

¹⁰⁵ Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 91 s.

¹⁰⁶ usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 26. 7. 1999, sp. zn. 18 Co 385/98

zůstavitel využít institut negativní závěti a uvést jmenovitě osobu, kterou chce vyloučit z dědického nástupnictví. Současná úprava možnost negativní závěti nepřipouští, argumentuje totiž poměrně přesvědčivým tvrzením, že negativní závěť není závětí v pravém slova smyslu. Jelikož nenaplnuje náležitosti závěti, konkrétně neurčuje okruh dědiců a jejich podíly. Stejný názor uvádí i Nejvyšší soud ve své judikatuře.

6.4 Nepominutelný dědic

Nepominutelný dědic nebo - li neopominutelný dědic (podle současné terminologie) je osoba, které přísluší se domáhat i přes závěť zůstavitele svého zákonného podílu nebo jeho části, tzv. povinného dílu.

Ve srovnání se soudobou úpravou je v NOZ hned několik rozdílů v otázce nepominutelných dědiců. Základ však zůstává beze změny, a sice nemění se nic na tom, kdo se řadí do okruhu nepominutelných dědiců, tj. potomci zůstavitele. Pokud potomci zůstavitele nedědí, jsou jimi jejich potomci. První novinka v tomto institutu se týká rozsahu povinného dílu. Dle dosavadního ustanovení § 479 ObčZ činí povinný díl u zletilých potomků jednu polovinu toho, co mají zdědit ze zákona, a u nezletilých potomků je roven celému zákonnému podílu. Dle NOZ dochází k omezení rozsahu povinného dílu o jednu čtvrtinu vzhledem k celku. Výsledná situace je tedy taková, že zletilý mají nárok na jednu čtvrtinu zákonného dědického podílu a nezletilí musí dostat tři čtvrtiny zákonného dědického podílu, jak plyne z § 1643 odst. 2.

Další změnou je řešení ochrany nepominutelného dědice z pohledu hmotného práva. Podle § 479 ObčZ opomene-li zůstavitel neopomenutelné potomky (dle terminologie ObčZ), závěť je v tomto rozsahu neplatná. V NOZ zmíněná skutečnost nebude působit neplatnost, ani relativní. Nově nepominutelný dědic nemá nárok na podíl z pozůstalosti, nýbrž jen na finanční částku odpovídající hodnotě jeho povinného dílu, viz § 1654 odst. 1 NOZ.

Otázka nepominutelného dědice se promítá i v právu procesním. Dosud platilo, že nepominutelný dědic byl účastníkem celého dědického řízení. Nově lze konstatovat, že nepominutelný dědic bude účastníkem dědického řízení pouze v jeho určitých fázích. Např. ve fázi, kdy se bude konat soupis dědictví nebo bude

přítomen určování ceny pozůstalosti. Ve finále tedy jeho procesní právo bude do jisté míry omezeno.

Domnívám se, že institut nepominutelného dědice je v podmínkách NOZ pojat dosti odlišně v porovnání se současným stavem. Nicméně bych ráda zdůraznila, že současné pojetí není nijak chybné, ba naopak. Souhlasím s koncepcí, aby nepominutelný dědic měl nárok na určitý majetek po zůstaviteli, pokud samozřejmě nebyl platně vyděděn. Avšak není možné spravedlivě požadovat, aby mu připadli přesně ty věci či práva, která zůstavitel vlastnil, pokud se rozhodl je odkázat někomu jinému. Proto je logické, že podle nové úpravy má nepominutelný dědic práva na finanční vypořádání vůči dědicům či odkazovníkům.¹⁰⁷

6.4.1 Vydědění

Pokud porovnáme ObčZ a NOZ z hlediska úpravy vydědění, tak zásadní změna je patrná na první pohled. ObčZ požaduje uvedení důvodu v listině o vydědění, není-li tak, listina je neplatná. NOZ na dané pravidlo nenavazuje. Nově je tedy možné, aby zůstavitel vydědil potomka bez uvedení konkrétních důvodů pro vydědění. Nicméně nemění se nic na tom, že dané důvody musí reálně existovat, je však na úvaze zůstavitele, zda je výslovně uvede či nikoli.

Co se samotných zákonných důvodů vydědění týče, tak dochází k rozšíření ze čtyř na pět důvodů. Obsah prvních čtyř důvodů zůstal v zásadě nezměněn, pouze u třetího důvodu došlo k lepší formulaci. Danou změnu hodnotím jako velké plus, vzhledem ke své kritice původní úpravy tohoto důvodu vydědění, kterou uvádím ve čtvrté kapitole. V daném důvodu jde o odsouzení „*pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze*“, jak plyne z § 1646 odst. 1 písm. c). V porovnání s původní úpravou je nová formulace nezávislá na délce trvání odsouzení, druhu trestu a nově se jedná o jakýkoli trestný čin, pro který bude potomek odsouzen, nikoli pouze úmyslný trestný čin.

Nově přidaný, v pořadí pátý, důvod pro vydědění potomka je uveden v § 1647 NOZ: „*Zůstavitel může vydědit i nepominutelného dědice, který je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že tu je obava, že se pro jeho potomky*

¹⁰⁷ Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 138 s.

nezachová povinný díl.“ Pokud by došlo k vydědění z tohoto zákonného důvodu, tak tento povinný díl musí být zůstaven potomkům tohoto marnotratného potomka. Jinak vliv vydědění na potomky vyděděného podle § 1646 odst. 1 se posuzuje podle ustanovení § 1646 odst. 3. Pokud přežije vydědění potomek zůstavitele, nebudou dědit ani potomci vyděděného potomka. To neplatí jen v případě, projeví-li zůstavitel jinou vůli.

6.5 Přechodná ustanovení

Během každé změny právní úpravy je třeba bedlivě sledovat přechodná ustanovení. Troufám si říct, že u tak závažné rekonstrukce, jakou prochází občanské právo, to platí dvojnásob. Přechodná a závěrečná ustanovení zaujmají část pátou, hlavu druhou nového občanského zákoníku a dotýkají se samozřejmě i práva dědického. Konkrétně mám na mysli § 3069 až § 3072 NOZ. Obecně z těchto ustanovení můžeme dovodit, že pokud zůstavitel zemřel po dni nabytí účinnosti NOZ a odporuje-li jeho poslední vůle právním předpisům účinným v době, kdy byla pořízena, hledí se na jeho poslední vůli jako na platnou, vyhovuje-li NOZ. Obdobně se výše zmíněný princip užije také u listiny o vydědění, jak praví § 3072 NOZ.

7. Závěr

Základní zásada nového občanského zákoníku v dědickém právu je po seznámení se s novou úpravou testamentární dědické posloupnosti zřejmá. Vůle zůstavitele má být vždy na prvním místě a pro dědice závazná, co se nabytí dědictví týče, což je bez nadsázky opak současného stavu. Současný stav byl tvůrci nového kodexu často charakterizován jako totalitní pohrdání vůlí zůstavitele, proto autoři rekonstrukce dědického práva mnohdy nešetřili kritikou k současnému občanskému zákoníku. Můj názor je takový, že v době před listopadem 1989 tomu možná tak skutečně bylo. Nicméně dnes, kdy uběhlo více než dvacet let od listopadové revoluce, bych to tak ostře neposuzovala. Nic není černobílé. Běžnou praxí posledních let bylo uzavírat dohody o vypořádání dědictví, které umožňují jisté odchýlení se od závěti, čímž však mohla utrpět zmíněná vůle zůstavitele.

Přiznávám, že nová úprava dědického práva jako celku a v něm navrhované změny a znovu zavedené instituty na mě působí progresivně a ve většině případů ve mně budí velká očekávání. Očekávání, že rekonstrukce nejen dědického práva povede ke zlepšení stávající situace, která je vzhledem k mnoha provedeným novelizacím civilního práva celkem nepřehledná. Ostatně takový byl jistě záměr autorů nového kodexu. Chápu obavu laické veřejnosti, ale také zástupců právní praxe z uvedení nového kodexu v život. Domnívám se ale, že je to především obava z nezbytně nutného studia a učení se něčeho nového. Právo, jakožto vědní obor, a jeho aplikace se vyvíjí ustavičně a je tedy nevyhnutelné sledovat nové přístupy. Jestliže nový kodex je koncipován tak, aby přinesl zlepšení a zkvalitnění úpravy, která se týká každého z nás, proč se ho nenaučit nebo alespoň jeho základy. Na druhou stranu nechci hodnotit stávající úpravu pouze jako zaostalou a naprosto nevyhovující. To podle mne není správné, jelikož existovala a plnila dobře svou funkci několik desetiletí, a to jistě o něčem vypovídá.

Cílem této práce bylo přiblížit čtenáři problematiku úpravy dědění ze závěti, jak podle stávající úpravy, tak podle úpravy budoucí, a zejména upozornit na to, v čem se nová úprava liší od té stávající. V úvodu téměř každé práce bývá dobrým zvykem zmínit historický vývoj dané problematiky, ani tato práce není výjimkou, a proto uvádím krátký historický exkurz v testamentární dědické posloupnosti.

Další kapitola pokračuje vytyčením pojmu dědického práva a uvádí čtyři předpoklady dědění, a to ve světle obou úprav. Největší pozornost, podle mého názoru, atrahují kapitoly věnující se vlastní úpravě dědění ze závěti jak v současném, tak v novém kodexu občanského práva. Zaměřila jsem se především na náležitosti závěti, typy závěti dle její formy, pořizovací způsobilost, vedlejší doložky závěti a zrušení posledního pořízení. Bez zmínky nezůstala ani úprava týkající se neopomenutelných (dle terminologie nového kodexu nepominutelných) dědiců a vydědění, konkrétně zákonných důvodu k vydědění potomka. Šestá kapitola obsahuje jakýsi vrchol této práce, jelikož zde srovnávám jednotlivé úpravy a instituty dědického práva, a dále zmiňuji rozdíly mezi nimi, které jsem upozorovala během tvorby práce a které považuji za nejzásadnější.

Myslím si, že nová úprava dědění ze závěti je kvalitnější, než ta původní. Vystihuje danou problematiku lépe a daleko podrobněji, než dosavadní občanský zákoník. NOZ jde více do hloubky a domnívám se, že se tím snaží předejít možným mezerám v zákonně a tzv. mlčení zákona, které bylo časté u stávající úpravy. Tyto nedostatky stávající úpravy vyžadovaly zásah praxe, a zejména soudní judikatury.

Nyní, na konci psaní této práce, je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník čerstvě účinný. Setkávám se ve svém okolí s častým odporem a nevlí tento kodex přijmout, jelikož veřejnost má ještě stále silně zakořeněný „starý“ kodex. Osobně však věřím tomu, že nový občanský zákoník přispěje ke zkvalitnění a zlepšení nejen úpravy dědického práva, ale soukromého práva jako celku a především doufám, že pomůže obnovit v dnešní době narušenou důvěru veřejnosti v právo a spravedlnost.

Podklady pro tuto práci jsem získala z nejrůznějších zdrojů. Nejvíce nápomocné mi byly učebnice občanského práva pro VŠ a odborné publikace věnující se dědickému právu či texty konkrétních zákonů, podzákoných předpisů. Poznatky pro práci jsem čerpala rovněž ze soudní judikatury, odborných notářských časopisů nebo důvodové zprávy k návrhu nového občanského zákoníku. Neméně významným zdrojem pro mne byly moje soukromé poznámky z cyklu přednášek k NOZ na Fakultě právnické v Plzni, kdy konkrétně dědické právo přednášel JUDr. Bednář.

8. Resumé

I choose a topic „Testate succession – comparison of legislation by Act No. 40/1964 Coll and Act No. 89/2012 Coll“ for my Master’s degree thesis. The reason for research was my personal interest in the inheritance law as such and also an effort to improve my knowledge of the testamentary succession. The very fact that our society is facing legal effect of the new Civil Code was a challenge for me. Since I would like to be acquainted with the standards of the law of succession which includes this new Civil Code.

There is a seven main chapters in my thesis, some of them are divided into a subchapters. Chapter One is introductory and explains the main objectives of the work and the reasons for choosing the topic. Chapter Two examines historical development of testamentary succession. The chapter consists of three parts, namely Roman testamentary law, inheritance in the Middle Ages and modern codification of the law of succession. Chapter Three defines basic terminology used in the thesis and describes four conditions for the acquisition of inheritance law. The Fourth chapter is focused on the issue of wills and successions by Act No. 40/1964 Coll. This chapter is subdivided into four parts and provides knowledge about formalities of will, types of will - according to the form, reasons for disinheritance and last but not least, rescission of a will. Chapter Five consists of six parts which are describing wills and successions by Act No. 89/2012 Coll. First part is focused on acquisition capability of the testator, part two is about the effects of errors in the will ,the next part describes types of wills, the fourth part explains the issue of witnesses of will, the fifth part deals with ancillary provisions of a will, the last part of chapter Five examines rescission of a will. Chapter Six presents the very top of my thesis. Since there is a comparison of legislation of testamentary succession contained in both codes of civil law in the Sixth chapter. This part describes the differences of legislation found during the writing of the previous chapters.

I hope that the new Civil Code will help to improving the quality of Czech law system and public will better understand to the inheritance law.

9. Seznam použité literatury a pramenů

Odborná literatura a učebnice:

- Adamová, K., *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě. Stručný nástin*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001.
- Bělohávek, A. J., Černý, F., Jungwirthová, M., Klíma, P., Profeldová, T., Šrotová, E., *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.
- Bednář, V., *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
- Bílek, P., Šešina, M. *Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001. Zákony s poznámkami*, Praha: C. H. Beck, 2001.
- Fiala, J., a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002.
- Hurdík, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.
- Kincl, J., Urfus, V. *Římské právo*, 1. vydání. Praha: Panorama, 1990.
- Malý, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: LINDE Praha 2005.
- Mikeš, J., Muzikář, L., *Dědické právo*. Praha: Linde, 2003.
- Muzikář, L., Holub, M., a kol. *Občanský zákoník- komentář*. Svazek I. Praha: Linde, 2003.
- Schelle K., Schelleová I., *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*, Praha: Linde Praha a.s., 2013.
- Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press a.s., 2007.
- Schelleová, I., a kol.: *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Praha: Computer Press a.s., 2001.
- Švestka, J., Dvořák, J., a kol. *Občanské právo hmotné 3*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009.
- Vojáček, L.; Schelle, K.; Knoll, V. *České právní dějiny*, 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.
- Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku

Právní předpisy:

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)

zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech

zákon č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy

císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský

Statuta Konrádova

Zákon dvanácti desek (Lex duodecim tabularum)

Odborné články:

Kožušníková, V., Porovnání a výklad některých ustanovení nového občanského zákoníku a obecného zákoníku občanského týkajících se závěti. *Ad Notam: Časopis českého notářství*. Notářská komora ČR, 2013, č. 2.

Křivská, M., Privilegované závěti. *Ad Notam: Časopis českého notářství*. Notářská komora ČR, 2013, č. 5.

Pěcha, F., Závěť bez data? To bych nedoporučoval. *Ad Notam: Časopis českého notářství*. Notářská komora ČR, 2013, č. 1.

Šešina, M., Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam: Časopis českého notářství*. Notářská komora ČR, 2012, č. 3.

Tlášková, Š., Aktuálně k návrhu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích. *Ad Notam: Časopis českého notářství*. Notářská komora ČR, 2011, č. 2.

Ad Notam: Časopis českého notářství. Notářská komora ČR, 1995, č. 2.

Judikatura:

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. 21 Cdo 2203/2006

rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 4. 2005, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004

rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 11. 1986, sp. zn. 4 Cz 61/86

rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 12. 2. 2001, sp. zn. 12 Co 248/2000

rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 14. 2. 1994 sp. zn. 18 Co 218/93-32

rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 8. 1996, 6 Co 10/96 publikovaném pod č. 23/1998 sb. rozh.

usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 26. 7. 1999, sp. zn. 18 Co 385/98

usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 6. 1997 sp. zn. 24 Co 181/97-35

Internetové stránky:

www.beck-online.cz

www.nkcr.cz

www.obcanskyzakonik.justice.cz

www.judikaty.info.cz